Stichting Historisch Onderzoek "Hollant"

Nieuwsbrief 2019

Graaf Floris V

Stichting Historisch Onderzoek "Hollant"

Nieuwsbrief 2019

International Standard Serial Number (ISSN): 2212-4551

Amstelveen, noember 2019

14e jaargang

© Stichting Historisch Onderzoek "Hollant"

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de copyrighthouders.

Stichting Historisch Onderzoek "Hollant"

Nieuwsbrief

2019

Redactie en eindredactie: drs. A.H.Chr. de Bruijn, Amstelveen

Graaf Floris V in zijn Ridderzaal 1279

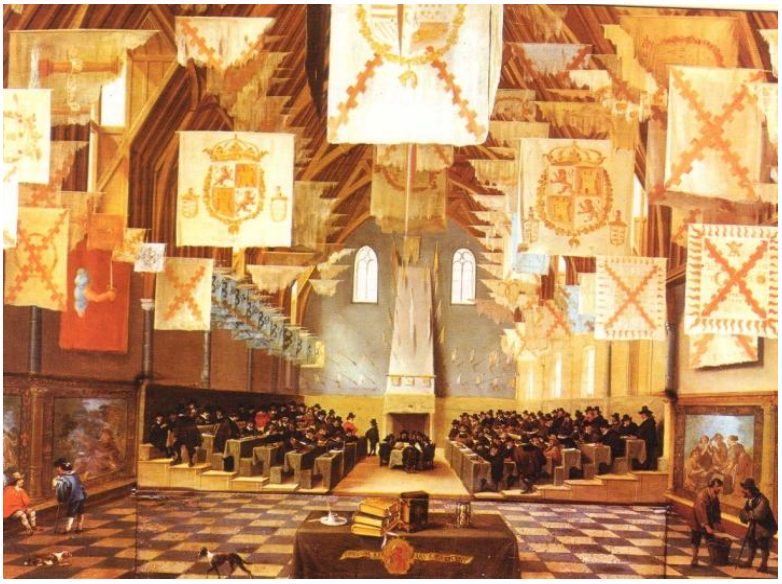

Ridderzaal met Tropheen uit de Tachtigjarige Oorlog

S.H.O.H.

Bestuur:
Drs. Albert de Bruijn, voorzitter
Ruurd Wijnands, penningmeester, uitgever

Auteurs:
Drs. Albert H. Chr. de Bruijn

Productie:
R. Wijnands

De Stichting S.H.O.H. is opgericht in 2002 en ingeschreven bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken Rijnland, dossiernummer 28093446.en de status van een culturele instelling.
Het RSIN; Rechtspersonen en Samenwerkingsverbanden
Informatienummer, is: 810689169

Registratieadres van de stichting/eindredacteur nieuwsbrief:
Mr. F.A. van Hallweg 63, 1181ZT Amstelveen
Telefoon: 020 6414478
E-mail: hallweg@xs4all.nl

Voorwoord

Geachte lezers,

In deze uitgave van de nieuwsbrief van de S.H.O.H heb ik getracht een samenvatting te maken van de onderlinge relaties in de diverse landstreken van de Lage Landen die ontstaan zijn in de periode van de jaren 1000-1300.

Er werd door hertogen, graven en landheren veel oorlog gevoerd en de dertiende eeuw was zeker een bloedige periode. De vechtersbazen waren allen leenmannen van de Duitse keizer of Franse koning, dus in feite behorende tot de nederige onderdanen. Een leenvrouw gold als niet volwaardig en kon alleen als voogd die positie tijdelijk beheren. In de loop der tijd ontstond door opwaardering en verovering van het te beheren land het algehele besef dat zij Heren waren zonder leen, een graaf werd een hoge rang. Hun onderdanen waren natuurlijk wel aangestelde leenmannen en de Heren lieten zich graag leengebied aanbieden en konden zij de leenman in zijn gepaste rang bevestigen. Voor de Stichting ligt de nadruk van het onderzoek op het Hollandse gravenhuis, dit kan echter niet zonder de belangrijke gebieden zoals Gelre en Brabant te beschrijven. Dit is dan ook zo beknopt mogelijk gedaan en het gravenhuis is doorlopend in de tekst te herkennen.

Graag ontvang ik correcties of aanvullingen voor zo ver u in de gelegenheid bent op de inhoud van dit werkstuk te reageren.

Het bestuur wenst u voor de komende maand december genoeglijke feestdagen een gelukkig Nieuwjaar in 2020 toe.

Albert de Bruijn, voorzitter

Amstelveen, november 2019

Brabant en Gelre in relatie tot het graafschap Holland

VORMING EN OORLOGEN

1000-1300

Inhoud

Brabant en Gelre in relatie tot het graafschap Holland

1	Inleiding	8
2	Leenheren en graven	9
2.1	Overeenkomsten der vorsten	10
3	De Hollandse geschiedenis met Friesland en West-Friesland	11
3.1	De elfde eeuw	13
4	Brabant en Neder- Lotharingen	15
4.1	Tijdlijn vorming Duitse Rijk, Opper-Lotharingen en Neder-Lotharingen	16
4.2	De graven van Leuven worden hertogen van Brabant	16
4.3	Van Neder-Lotharingen naar Brabant	17
4.4	Cuijk	18
4.5	Kleef	18
4.6	Cultuur	18
4.7	Ridderorden	19
5	Drie beroemde veldslagen die grote gevolgen hebben	19
5.1	Onderlinge relaties van Holland, Brabant en Gelre	20
5.2	Overzicht Hohenstaufen en Welfen	23
5.3	Brabant en de familie van hertog Hendrik I	24
6	Hendrik II van Brabant en Willem II van Holland	27
7	De ontwikkeling van leengebieden	28
8	Overzicht hertogelijke families van Brabant	29
9	Aleid en Floris V	30
10	Overzicht Gelre	32
11	Limburg	37
12	Vlaanderen en de banden met Holland en Frankrijk	37
	Literatuur	41
	Afbeeldingen	41
	Foto standbeeld Graaf Floris V in Rijnsburg	43

Het graafschap Holland en omringende vorstendommen

1. Inleiding

Vanaf het begin van de twaalfde eeuw nam de groei van belangrijke gebieden in Holland, Brabant en Gelre sterk toe. Floris II, De Vette, noemde zichzelf in 1100, als eerste Hollandse leenman, de graaf van Holland. Leenmannen worden graven en graven hertogen. Huwelijken, bondgenootschappen, verdragen afgewisseld met aanvallen door vijandschap of afgunst zorgden in de oostelijke en zuidelijke aangrenzende gebieden voor veel onrust. Het gebied Lotharingen is gedurende eeuwen vanaf de invallen der Noormannen een toneel van oorlogen verwoesting en plundering. Friesland is al eeuwen een land van strijd. In de twaalfde eeuw ontstaat enige stabiliteit en komt vanuit religieuze bewegingen en kloosters punten van rust en orde waar vanuit de rust de behoefte aan vrede gestimuleerd wordt. Dit maakte vanuit de toenemende bewustwording van cultuur en beschaving ontwikkeling van steden mogelijk. In landstreken ontstaan machtige heren. De hertogen van Brabant ontstaan uit het gravenhuis Leuven en zij verrijken zich tot bezitters van grote gebieden. Ook de Gelderse graven lieten geen kans voorbijgaan weinig te geven en veel te nemen. Daarnaast lieten belangrijke huizen Kleef en Limburg zich niet ongemoeid in het toneel buiten Holland en Friesland. De bisschoppen van Utrecht en Keulen stonden, voordat de Investituurstrijd ten gunste van het pauselijk gezag werd beslist, onder keizerlijk gezag. Ook de bisschoppen lieten het niet na hun macht te vergroten met gebiedsuitbreiding. Zij vormden de belangrijke geestelijke centra in het noord midden en zuid. De bisschop van Utrecht verloor veel gebied aan de sterke graven van Holland. Floris V werd zelfs heer van het Sticht na een gewonnen strijd met Jan van Nassau. In die eeuwen draaide alles om macht. Om een machtsevenwicht te krijgen was er een zeker streven een bisschop uit een grafelijke familie te benoemen waardoor er natuurlijk van onpartijdigheid geen sprake was en een machtsblok was gevormd.[1] Een bisschop alleen was kwetsbaar, verbonden aan een vorst oppermachtig. Ondanks de vele oorlogen krijgen steden veel rechten. De tijd voor ontwikkeling van handel, nijverheid en cultuur zette door en vanuit centrale punten langs grote rivieren de Rijn, Maas Waal en Schelde ontstaat rijkdom.

Kaart West Friesland en Friesland 9e en 10e eeuw De kaart toont het oorspronkelijke Friese gebied. De Hollandse graven voerden strijd tot midden 13e eeuw om West Friesland.

[1] Graaf Floris III had broers, de bisschop van het Sticht, Boudewijn van Holland en Otto graaf van Bentheim, zijn echtgenote was Ada van Schotland, zijn zoon huwde een gravin van Kleef en hij was bevriend met keizer Barbarossa.

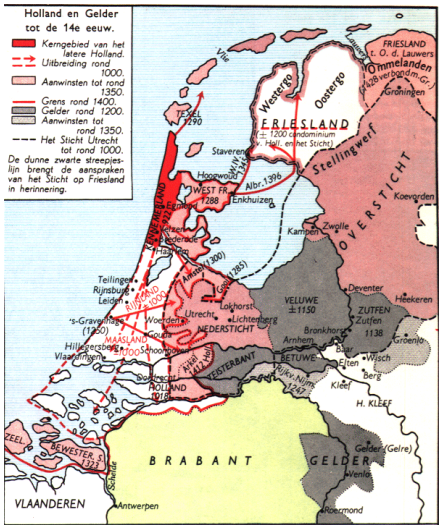

De gebieden na de stromvloed van 1014

uit: Vermaseren Atlas algemene en vaderlandse geschiedenis 1968, blz. 76

2. **Leenheren en graven.**

Land is het hoogste bezit

Graven vechten hierom en zelfs vechten broers tegen elkaar. Floris de Zwarte streed tegen Dirk VI en Willem I tegen Dirk VII om het vermeende eigendom van de gebieden.

In 1101 is de eerste graaf van Holland vermeld.[2] Floris IV eerder en later Willem II in 1246 noemden zich graaf van Holland en Zeeland, ook voogdes Aleid tekent op oorkonden tutrix Hollandie et Zelandie[3]. In feite was het zuiden van Zeeland een omstreden gebied. Holland is als bestuursgebied van het Heilige Duits Roomse Rijk in de tweede helft van de 11e eeuw ontstaan. De graaf van Holland was leenman van Brabant, die weer leenman was van de Duitse keizer. Tot 1283 is over eigendom en leen strijd gevoerd, daarna ontsloeg Jan I Floris V van alle leenhulde.Brabant en Holland zijn in de dertiende eeuw met elkaar bevriend door huwelijken en dit eindigt in 1295. De Brabanders kiezen daarna de kant van Vlaanderen een voor hun belangrijkere strategische bondgenoot tegen Frankrijk. Holland, Zeeland en Henegouwen vormen de erfenis van Jan II van Avesnes en gaan na anderhalve eeuw later over naar de Bourgondiërs. Eerder huwt in 1252 Willem II Elizabeth van Brunswijk-Lüneburg, dochter van hertog Otto I en hij kreeg hierdoor toegang tot vele Duitse Welfische vorstenhuizen die hij nodig had voor een toekomstig koningschap. Floris huwde gravin Beatrix van Vlaanderen met een lastige schoonvader Gwijde. In het gewapend conflict met Vlaanderen betreffende het gebied Zeeland bewesten Schelde heeft Vlaanderen de steun van het Franse leger. Gelre eens een groot gebied en ook door huwelijken verbonden aan bovenstaande graven zal door gebiedsuitbreiding van Holland Brabant sterk in gezag en omvang afnemen, de graaf van Gelre verkocht zelfs de aanspraak op Limburg van wege zijn grote schulden.

In al die jaren was er een voortdurende rivaliteit tussen Brabant, Gelre, Vlaanderen (Dampierre) Henegouwen (Avesnes), Utrecht en Holland. Sinds de 11e eeuw is er een blijvend twistpunt over de rechtmatigheid van de gebieden in Zeeland bewesten Schelde, tussen Holland en Vlaanderen. Het betrof het tegenwoordige Walcheren, Noord en Zuid- Beveland, een leengebied dat steeds belangrijker voor de handel werd.

Ridders waren aan de vorst gebonden ruiters die ingezet werden voor oorlogsvoering. De heer kocht hun land gaf het in leen en verwachtte hun opkomst als er gestreden moest worden. Het ridderschap wordt bij milites toenemend als eer gezien, een verhoging van de status die door een ceremonie bevestigd wordt. Ook vorsten ervaren dit. In Zeeland werd Floris de Voogd voor de strijd tot ridder geslagen. In Woeringen werden voorde slag honderden tot ridder geslagen. Van het Hollandse Huis is bekend dat Floris IV tot ridder is geslagen. Wie Floris IV geridderd heeft in 1231 is mij niet bekend. Het zou mij niet verbazen als dit Hendrik I van Brabant geweest is.

Willem II is tot ridder geslagen 1247 in de Domkerk te Keulen op weg naar zijn koningschap.

---

[2] Floris II, oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, no.92. Het huis Holland begint in 885 met Gerulf uit graven van Friesland.

[3] Blok ,150 het verdrag van Hedensee herstelde de leeneed met Vlaanderen.

Floris V is in januari 1278 door Hertog Jan I van Brabant tot ridder geslagen tijdens een toernooi te

's-Hertogenbosch.[4] Ridder zijn (van oorsprong miles), betekende een passende uitrusting, leiderschap in de Kruistocht, toegang tot deelname aan de toernooi en voorrang bij officiele gelegenheden. Ministeriaal zijn betekende niet dat men ondanks de rang van landheer of vorst had er niet een automatisch een ridderslag zou volgen, hoewel de ridderslag in principe was voorbehouden aan ridderboortigen. [5] De ridderslag werd een eer die wel een verbintenis met de vorst inhield.

Over het ridderen in de 13e eeuw is weinig bekend omdat er vrijwel nooit een oorkonde werd gemaakt van een ridderslag. [6] Soms is er een aanwijzing. Floris V verving in 1278 zijn jachtzegel door een ridderzegel, Floris IV eind 1231 en Willem II paste zijn zegel aan tussen 1252 en 1255.[7]

Ridderslag Willem II (Reinier Vinkeles) 1794 beeldt de ridderslag uit te Keulen in 1248.

2.2 Overeenkomsten der vorsten

De Hollandse graven waren vanouds leenheer van de Duitse keizer. In het besef dat zij met hun grafelijke titel ook meerdere gebieden konden besturen trachtten zij hun eigendommen uit te breiden ten koste van andere edelen. Eenzelfde fenomeen gebeurde in Brabant en het versnipperde Gelre zoekt eveneens naar aansluitend land. De eer van een hertogdom, met de rang van legeraanvoerder heeft Holland nooit gekregen, desondanks had de Hollandse graaf een zeer hoog aanzien. In het Hollandse gebied en het Sticht hadden de steden met uitbreiding van de verkregen stadsrechten in de 13e eeuw een hogere stedelijke marktpositie.
Dordrecht, Middelburg, Alkmaar, Leiden, Haarlem en Delft waren in vergelijking met Gelderse steden

[4] Burgers, 137, Rijmkroniek van Holland.
[5] Een ministeriaal heeft een onvrije afkomst met beheer over goederen, leger of land.
[6] Janse, 320.
[7] Kruisheer, 55.

zoals Harderwijk, Emmerik, Lochem, Arnhem en Tiel zeer omvangrijk. In Brabant waren den Bosch, Reimerswaal, Antwerpen en Leuven beslist toonaangevende handelsoorden.

De graven van Holland reisden veel in hun domeinen. Om van Noord naar Zuid te reizen was het van belang goede relaties te onderhouden met Vlaanderen en Brabant, een oorlogsgebied kon zeer riskant zijn. Diplomatie en geslepenheid egoïsme en macht vormden een basis in de verhoudingen onderling.

In de relaties met Brabant en Gelre en het graafschap Holland wordt gezocht naar:

De ontwikkeling in de diverse landstreken Holland en West Frisia
Dynastieën en huwelijk
Onderlinge contacten van graafschappen
Wederzijdse beïnvloeding
Uitwisseling van familieleden Brabant Holland en Gelre
De relatie met Duitsland en Frankrijk Engeland
Bekende oorlogen
Vooruitzichten van verdere ontwikkeling met Willem II en Floris VEinde Hollandse Huis, toekomst Henegouwen en Vlaanderen

3. De Hollandse geschiedenis met Friesland West-Friesland.

De Fries Gerulf II en zijn kleinzonen regeren als eerste West-Frieze graven tot midden 1100. Daarna zal de naam Holland, het houtland, in gebruik komen.[8] Het graafschap wordt vermeld in de eerste koningsoorkonden van koning Arnulf van Karinthië (887-899) dat het verleend is aan graaf Gerulf II en een verlening van Koning Karel de Eenvoudige aan graaf Dirk I.[9] De koning had beiden erkend als graven van West-Frisia. Sinds 880 kwam het westelijk kustgebied toe aan Lotharingen als hertogdom van het Oost-Frankische Rijk, het middenrijk wordt dan opgeheven.[10] Het gebied wordt omschreven als de lage landen. Vanaf de negende eeuw teisteren rooftochten van Vikingen de lage landen en Normandië. De koningen zoeken oplossingen voor de voortdurende strijd en bedenken een leenvorm om rust te vinden door de aanvoerders met het belonen van land aan zich te binden.

De laatste landheer Godfried de Deen (ook bekend als Godfried de Noorman) werd wegens zijn toe-eigening van land in 885 vermoord. Hij was als krijgsheer protector door de Franken aangesteld en niet als leenheer maar met de naam Dux de Frisia. Godfried en Siegfried hadden daarvoor rooftochten ondernomen langs de gehele kust en in het Maas Rijn-gebied. De keizer kon slechts hem met eer en een huwelijk met Gisela van Lotharingen aan hem binden. De diefstal werd hem daarom als verraad zwaar aangerekend. [11] De Deen voerde het bewind over Frisia; een groot gebied met de Betuwe, het kustgebied in Zeeland, Holland, Friesland, Groningen en Oost-Friesland. In plaats van het Frankisch gebied te beschermen liet hij Vikinginvallen toe die oprukten vanuit Dorestad en provoceerde hij de keizer die hem ontbood en hem liet ombrengen. Door deze verwikkelingen verliezen de Franken hun vertrouwen in de Denen en kiezen in 885 een leenman uit de Friese adel Gerulf II, de kleinzoon van graaf Gerulf I. De laatste had van keizer Lodewijk de grafelijke waardigheid van Midden Frisia ontvangen waarmee bedoeld wordt het latere Midden Nederlandse rivierengebied.

De geschiedenis is niet volledig en om toch een beeld te vormen van de graven en hun plannen volgt een kort overzicht van de meest waarschijnlijke voorouders van het Hollandse gravenhuis. (+ 839), hij heeft een zoon die meest waarschijnlijk Dirk genoemd werd (+ 880). Hij krijgt een kleinzoon Gerulf II (850-898) en achterkleinzonen Dirk I van Holland (916-913) en Waldger (892-936). Waldiger is ouder dan Dirk maar wordt niet beschouwd als stamhouder.

---

[8] Nieuwenhuizen, de Nederlandse Leeuw 38 de afstamming van Dirk I is van Gerolf I en niet van Radbod V, de afstamming Gerolf is niet zeker.
[9] Nieuwenhuijsen. 217. Arnulf was koning van Oost Francië en Lotharingen.
[10] Neder-Lotharingen omvat het gebied Frisia, het lage land tot de Schelde, uitgezonderd Vlaanderen, het toe-komstige, Henegouwen, Brabant en Luxemburg en de bisdommen Utrecht , Keulen, Luik en Kamerijk.
[11] Denen als beheerder tegen Vikingaanvallen. Rorik (820-880) was voor Godfried beschermheer in Frisia.

Koning Arnulf maakt met een schenking Gerulf II graaf van West-Frisia, als leenman van keizer Karel de Dikke 876/887. De West -Frankische koning Karel de Eenvoudige (898-923) schenkt Gerulf de kerk van Egmond met de bezittingen Zo begint in Kennemerland onder Gerulf II de basis van een graafschap dat zich ver zal uitbreiden. Gerulf II had twee zonen; Waldger die de bezittingen in het centrale rivieren-gebied bestuurde; Utrecht en onder meer Teisterbant, een, gouw van Vlaardingen tot Tiel met Nifterlake en Dirk I, hij erfde het westelijk kustgebied (Kennehim of Kinnin, Kennemerland). De beloningen van de opeenvolgende Frankisch Duitse koningen heeft hun veel welvaart gebracht. Hiermee konden zij het te beheren land vergroten. Dirk I leefde van 896-929/939, misschien werd hij maar 33 jaar? Zijn erfgenaam Dirk II ontving het bestuur over het Maasland, Kennemerland en Texel en hij ontving deze gebieden zelfs in eigendom in 985 van de Oost Frankische koning Otto III, waarmee hij het grootste deel van de kusstrook in handen krijgt. Hij trouwde met Hildegard van Vlaanderen, de dochter van Arnulf I graaf van Vlaanderen. De zoon van Dirk II ook met de naam Arnulf, breidde de Friese kust nog meer uit naar het zuiden richting de Schelde. Ondanks zijn huwelijk ging de opvolging in Vlaanderen aan hem voorbij.[12] Vlaanderen zal door huwelijken meerdere keren ter sprake komen evenals de betwiste bewester Schelde gebieden. Met de poging tot inname van noordelijke West-Friese gebieden verloor hij veel land en in het tragische verloop werd Arnulf door de West-Friezen dodelijk verslagen. [13] Dirk III, de zoon van Arnulf is minder volgzaam en durft zelfs keizerlijk gezag te weerstaan. In de Maasmonding perst hij langsvarende handelaren uit Duitsland grote sommen geld af. In 1018 komt de Slag bij Vlaardingen, een gevecht met keizer Hendrik II over de wederrechtelijke toe-eigening van Friese gebieden rond de Merwede. De keizer trok met een enorm leger naar Vlaardingen en wil de burcht van Dirk bezetten. Het grote leger werd aangevoerd door hertog Godfried van Lotharingen, dit is een hoofdrolspeler in het Duitse rijk. Het keizerlijk leger lijkt in het voordeel te zijn maar er ontstaat een wending. Onverwachte paniek bij de oversteek naar de met water omringde burcht maakt het mogelijk dat het leger van Dirk kan aanvallen. Korte tijd later kreeg hij steun van de eerst afwachtende West-Friezen. De verdediging won en hertog Godfried wordt gevangen genomen, de bisschop weet te vluchten en hiermee is de wapenstilstand een feit. Dirk verzoende zich met de bisschop van Utrecht en de keizer tevredengesteld ondernam geen gewapende acties meer tegen de graaf. Het verzet van Dirk III was het geslaagd begin van de verdediging van een eigen land en bestuur, de beloning in ruil voor de losgelaten hertog. Inname van land zal in de elfde eeuw nooit zonder strijd blijven.

Broer Arnulf breidde zijn gebied naar het zuiden uit Dirk III, naar het oosten. Dirk was getrouwd met Othilde wiens Duitse afkomst onduidelijk is, vermoedelijk was zij een Saksische gravin.Zij krijgen vier kinderen. Ook de zonen Dirk IV en Floris I werden ook bekend om hun expansiedrift die onvermijdelijk tot confrontatie met andere vorsten zal leiden.

---

[12] De Franse koning Hugo Capet stelt Boudewijn IV aan als graaf, leenman, van Vlaanderen. Dirk II bezat lenen van de keizer en van de Vlaamse graaf in de regio Gent. Zijn vader was Arnulf van Gent, burggraaf.

[13] Nieuwenhuijsen (red.) 163-166, oorzaken van de confrontatie in Vlaardingen

Afbeelding van de slag bij Dordrecht Anno 1018.

Dirk III verslaat de hertog van Lotharingen (Barend Wijnveld 1835-1897).[14] Als er gevochten moet worden is de hertog van Lotharingen de legeraanvoerder. Per koninklijk besluit ingesteld als bewaker van de grenzen en als voogd over kerken en de hun verbonden instellingen. De oorlogen met de keizer waren in 1048 en 1046-1047.

Dirk had een bijnaam, Hierosolmyta. Hij was volgens Johannes de Beke in 1030 op pelgrimage geweest naar het Heilige Land. Met de bisschop van Utrecht was er regelmatig spanning over het eigendom van het Stichtse land. Tijdens zijn leven had hij zich grote gebieden van het bisdom Utrecht toegeëigend. De keizer had weliswaar de bisschop nodig in zijn bestuur en diende hem te beschermen, maar hij was Dirk mild gezind en vergaf zijn dwalingen. Hij was de zwager van zijn moeder Lutgardis van Luxemburg.

De elfde eeuw

Dirk IV 1000-1049 eigende zich ook van de bisschop van Utrecht land en kerken toe. Door deze brutale acties kwam hij onvermijdelijke in conflict met keizer Hendik III. De bisschoppen waren hem zeer trouw en van grote waarde in de regio. Om zich bij een volgend gewapend treffen van steun te verzekeren sluit Dirk verbintenissen met de hertog van Opper- Lotharingen (Godfried II met de Baard) en de graven van Vlaanderen en Henegouwen.[15] Het onvermijdelijke gebeurt weer. De keizer stuurt in 1046 een vloot ter waarschuwing van Dirk IV en zijn bondgenoten. Keizer Hendrik III wil de dreiging uit het westen vernietigen en straft Dirk met een tweede expeditie in 1047. Vlaardingen en de burcht in Rijnsburg worden volledig door legerbendes verwoest. In Rijnsburg had Dirk zich buiten het gezag om muntrecht toegeëgeind, tot grote onvrede van de bezitter van deze rechten, de bisschop van Utrecht. In zijn terugtocht lijdt de keizer grote verliezen. Dan herstelt hij zich en komt terug met steun van de bisschoppen van Utrecht, Luik en Metz en verslaat Dirk IV, die het gevecht met de dood in 1049 bij Dordrecht moet bekopen.

De overgelopen hertog van Opper- Lotharingen werd in 1047 gevangen gezet. Hij bekende schuld voor zijn wangedrag en onderwierp zich en werd de herstelde hertog onder het keizerlijk gezag. Hem werd wel Neder-Lotharingen ontnomen. Godfried voelde zich bestolen en zocht andere mogelijkheden het verlies te herwinnen. Hij sloot een verbond met de graaf van Henegouwen, de graaf van Vlaanderen Boudewijn V en graaf Floris I. De keizer werd brutaal uitgedaagd door de plunderingen van omliggende leengebieden en pogingen tot inname van bisdommen. Keizer Hendrik III trad hard op. Boudewijn V en Godfried moesten de strijd opgeven en de laatste verliest Opper-Lotharingen en werd weer gevangen gezet.[16] Ook nu is de keizer vergevingsgezind en na zijn vrijlatingwist hij na veel omhaal stadhouder des keizers in Italië te worden.

De West-Friese gravenfamilie ervoer na de dood van Dirk IV veel tegenslag. Broer Floris I werd in 1061 gedood in een gevecht met burggraaf van Utrecht Willem van Cuijk. Als gevolg hiervan verloor zijn weduwe Gertrude van Saksen de westelijke gebieden Rijnland en Kennemerland aan de bisschop van Utrecht. Na een periode van droefenis kwam hulp. Robert van Vlaanderen, die in 1063 met Gertrude getrouwde, gelukte het de legers van Utrecht en Neder-Lotharingen te verslaan en de gebieden komen weer terug bij het erfgoed van Dirk V.[17]

---

[14] Hertog Godfried II van Neder–Lotharingen is de zoon van Godfried I van Verdun (het huis Verdun Ardennen). Koning Hendrik II passeerde Lambert I van Leuven met de hertogelijke waardigheid voor Neder-Lotharingen en dit werd een erfelijke rang voor het grafelijk huis Verdun. De hertog is militaire gouverneur.

[15] Bijsterveld, 86. Godfried II met de Baard, werd tweemaal afgezet uit Opper-Lotharingen en kreeg in 1065 Neder-Lotharingen.

[16] Bijsterveld, 86, Godfried met de Baard kreeg alleen Neder-Lotharingen terug in 1065.

[17] Blok, 110, 113 Robert de Fries in Vlaanderen genaamd, kreeg als apanage voor zijn huwelijk geheel Rijks-Vaanderen. Na een strijd ontving hij het gebied van koning Hendrik IV in leen. Richildis Henegouwen.

Neder-Lotharingen werd bestuurd door Godfried met de Bult die ondanks zijn misvorming een groot veldheer was. Bisschop van Cuijk en Godfried veroverden 1072 heel West-Frisia. In 1076 weten Robert (bijgenaamd de Fries) en Dirk V met list moord en wapengeweld de West Friese gebieden te heroveren en werd het grafelijk gezag daar voor Holland hersteld.
Voor hen loopt hen slecht af. Willem en Godfried werden kort na elkaar in Delft vermoord en dit noodlot werd gezien als een goddelijk oordeel. Koning Hendrik IV en paus Gregorius VII waren in een felle Investituurstrijd verwikkeld en de bisschop en de hertog hadden de koning gesteund. Twijfels over het pauselijk gezag waren een doodzonde.

Zoon Floris II, bijgenaamd "De Vette "werd als eerste in een oorkonde in 1101 als de graaf van Holland vermeld.[18] In 1046 was de naam van Holland al beperkt in gebruik en eind elfde eeuw was het ingeburgerd als gebiedsaanduiding en worden de bewoners Hollanders genoemd.[19] Naast de eigennaam zal de graaf voortaan steeds meer de plaats van de koning innemen en hij eigende zich steeds meer rechten toe als onafhankelijk leenheer.

Huwelijken van graven in het West Friese en Hollands huis: [20]

Gerulf I, huwelijk niet bekend
Dirk I en Gerberga van Hamaland
Dirk II en Hildegard van Vlaanderen
Arnulf van Gent en Lutgard van Luxemburg
Dirk III Othilde van de Noordmark
Dirk IV ongehuwd
Floris I en Geertruida van Saksen tweede huwelijk met Robrecht de Fries
Dirk V en Othildis van Saksen
Floris II en Petronilla van Saksen (huis Elzas Lotharigen)
Dirk VI en Sophia van Rheinbeck
Floris III en Ada van Schotland 1162
Dirk VII en Aleid van Kleef
Floris IV en Machteld van Brabant - Na 1162 geen huwelijken meer met Duitse gravinnen tot het huwelijk van Willem II met Elizabeth van Brunswijk in 1252.

[18] Van der Spiegel, 80. Een eerdere oorkonde uit 1083 bleek vals te zijn.
[19] Burgers, 203, 207 in de ontgonnen gebieden langs de Rijn, Hollanders, 209.
[20] De afkomst Gerulf I 839 ? is niet zeker.

4 .Brabant uit Neder-Lotharingen

De afbeeldingen tonen de grenzen tot Brabant in de twaalfde of dertiende eeuw als dit een hertogdom wordt. Het gebied was eerder een Karolingisch gouwgraafschap (met een markgraaf) van Lotharingen.

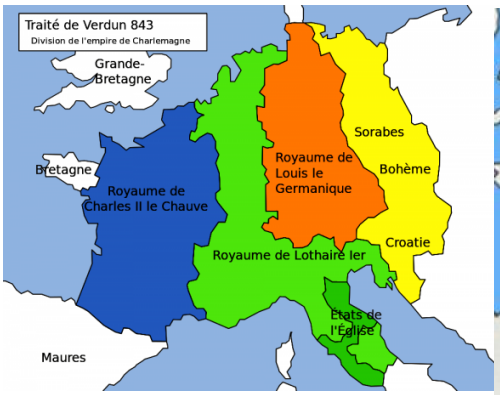

Het verdrag van Verdun in 843, met de verdeling Oost en West Francië , de afbeeldingen tonen de opdelingen in Frankrijk, Duitsland en Lotharingen en uiteindelijk de tweedeling met Opper en Neder Lotharingen.

Lotharingen speelt als gebied een bepalende rol.

Afbeelding West Frisia (Holland),
’t Sticht Vlaanderen, Brabant en Gelre.
De grens is tussen Frankrijk en Duitsland
met Henegouwen als Duits leen.

Neder-Lotharingen omvat Holland, Drenthe, het Sticht Utrecht, Gelre Loon, Luik en west België.

4.1 Tijdlijn vorming Duitse Rijk, Opper- Lotharigen en Neder- Lotharingen.

Het gebied ontstaat vanuit het Romeinse rijk door overname met Germanen, volksverhuizingen, de komst der Franken, verdeling van de gebieden voor Saksen en Friezen, de Karolingers, het christendom en de opdeling Frankische rijk resulterend in West-Francië

De geschiedenis van Lotharingen ontstaat in het Frankische Rijk. Aanvankelijk als twee gesplitste delen dat vanaf 959 werd genoemd **Neder** en **Opper-Lotharingen.** Neder-Lotharingen werd in **1190** opgeheven en van hier uit gaat Brabant zich vormen.Het gebied behoorde tot het Frankische Rijk (481-870) was daarna het erfgebied van Karel de Grote en werd vervolgens het eigendom van zijn kleinzoon Lotharus II (855-869). Neder-Lotharingen is dan een koninkrijk. Opper-Lotharingen was als rijksleen een hertogdom behorende tot het Rooms-Duitse Rijk. In de ontwikkeling van Brabant is het land omvang afgenomen en werd dit in de vijftiende eeuw het rechtsgebied van Franse hertogen van Anjou.

Samengevat is de geschiedenis van Neder-Lotharingen en het zich daaruit ontwikkelende Brabant een gebied dat zich gaat vormen uit Neder-Lotharingen en de gebieden van de graven van Leuven en Brussel. Het vormt zich als Brabantgouw, markgraafschap en van landgraafschap tot een hertogdom.

Hertog Hendrik I van Lotharingen 1096 en Jan I van Brabant **1290**

Muurschildering in het stadhuis van Antwerpen waarmee aangeduid wordt de overgang in het hertogdom Lotharingen naar Brabant.

4.2 De graven van Leuven worden hertogen van Brabant

Een belangrijk uitgangspunt voor de herziening van de omvang van de Karolingische koninkrijken werd het verdrag van Verdun 843, hier worden de kinderen van Karel de Grote het eens over de landsgrenzen. Het bestaande midden keizerrijk van Lotharus I werd als Lotharingen ingedeeld in het Duitse Rijk en was tot 903 een koninkrijk.

Het hertogdom Lotharingen kende een machtige hertog die heer en meester werd in de graafschappen gesteund door de even machtige bisschoppen van Keulen.[21] In het hertogdom heerste veel onrust en wapengeweld. Gebieden werden ingenomen en verdeeld tussen de aanvallers uit Oost en West. In 959 werd Lotharingen gesplitst in een Noordelijk deel (Neder-Lotharingen) en een zuidelijk deel Opper-Lotharingen als hertogdom. Beide Lotharingen zijn Duits leen. Oostelijk de Duitse vorstendommen, in het westen ontstond het machtige graafschap Vlaanderen tussen Schelde en de zee met Duitse en Franse lenen en het lager gelegen Frankrijk.

4.3 Van Neder-Lotharingen naar Brabant

Neder-Lotharingen werd sinds 977 bestuurd door afstammelingen van de koning van Frankrijk, de Ottonen uit Beieren of belangrijke vorsten in het Duits-Roomse Rijk. In 1012 is Godfried II van Verdun aangesteld als hertog van Neder-Lotharingen, niet te verwarren met de in de 12e eeuw aangestelde Godfried met de baard. Godfried II is voor ons interessant, omdat hij eerder beschreven is. Hij vocht tegen Dirk III als aanvoerder van het Duitse leger in de slag bij Vlaardingen waar hij gevangen werd genomen.

In Neder-Lotharingen, droegen de graven voortaan de naam Leuven Brabant. De naam Brabant is niet nieuw. De naam kwam het eerst voor als gouwgraafschap en was eigendom van de Karolingen met de naam pagus Bracbatensis. Van een markgraafschap ontstond er in 1085 een landgraafschap Brabant met Hendrik III van Leuven (1079- 1095) als eerste landgraaf. Daarna vormde zich in het hertogdom Neder Lotharingen uit de gouw en het landgraafschap het **hertogdom Brabant in 1190.** Hendrik I van Leuven (1190-1235) was volgens de datering dan de eerste **hertog van Brabant**.[22]

In Neder-Lotharingen lag het landgraafschap Brabant tussen Dender en Zenne. Dit is vanaf eind 1085 op gezag van de Duitse Keizer Hendrik IV onttrokken en kwam onder gezag van graaf Hendrik III van Leuven (1079-1095). De graven van Leuven slaagden er in met hun machtspolitiek het gebied van hier uit te vergroten. Van 1085-1190 heersten krachtige hertogen, de eerste in de rij is Godfried I met de baard, die in 1106 de hertogelijke waardigheid mocht ontvangen. Godfried I met de baard is graaf van Leuven. Vermoedelijk is dit huis ontstaan in 1003. De belofte aan zijn vader Brabant te verrijken met Lotharingen is met zijn baard verzegeld en hij heeft dit waargemaakt. Godfried was in staat zijn territorium zo uit te breiden dat het de grenzen krijgt die later het hertogdom zullen Brabant vormen.

De steun van de koning van het Rooms Duitse rijk was een weldaad. Roomskoning Hendrik V verleende in 1106 de eerste hertogelijke titel aan de graaf van Leuven Godfried I met de baard (1095-1139) voortaan hertog van Neder-Lotharingen uit waardering voor zijn steun aan Hendrik V een Welf. Hij passeerde daarmee en straft zelfs Hendrik van Limburg die door de afgezette keizer Hendrik IV in 1101 na de dood van Godfried van Bouillon aangesteld was als hertog van Neder-Lotharingen. [23] Hierdoor komt het gebied onder één bestuur. Samen met een sterke bondgenoot Godfried I wil de koning Paus Pascalis II dwingen om hem tot Rooms keizer te kronen. De paus weigerde en werd gevangen gezet, pas na de dood van Hendrik IV wordt Hendrik V keizer. Alle politieke middelen werden toegepast om kerk en adellijke gebieden in te lijven. De hertogen boden aan ingelijfde dorpen en heerlijkheden vrijheden aan en legden brutaal genoeg adellijke bezitters financiële plichten op in ruil voor leen of bescherming. Ook verloren zij meestal hun land en werden leenman. De Lotharingen munt werd vervangen door de Leuvense munt.

Van 1106-1261 bleven de grenzen in het territorium onveranderd en ontstond een stabiel **hertogelijk domein Brabant** geheten met groot gezag en macht. Eerder was Limburg met Hendrik I verguld. Met

[21] Blok, 94.
[22] Essink, 10, vanaf 1107 noemde de graaf van Leuven zich " dux Lotharingiae et comes Lovanii, vanaf 1160 dux lovanii en vanaf 1235 noemt Hendrik II zich officieel dux Brabantiae.
[23] Geschiedenisboek van Vlaanderen 41.

de ontvangen hertog titel. De afgenomen titel zorgde er voor er een strijd met Limburg om de hertogstitel nog jaren blijft bestaan.

Deze is weer door hun keuze verbonden met de strijd tussen de Welfen en de Staufen in Duitsland die door de partijen Brabant en Limburg wisselend gesteund worden. Ruim anderhalve eeuw later krijgt Jan I na de slag bij Woeringen 1288 de **Limburgse hertogstitel** en regeert hij ook daarna over het bijbehorende gebied[24].

4.4 Cuijk

De familie van Cuijk bleef lang zelfstandig. Graaf Jan I die in de te beschrijven periode voorkomt wordt beschouwd als een gelijke van de graven van Holland en Gelre tot de veertiende eeuw. [25] Zijn gebied de rijksheerlijkheid Boxtel bleef tot 1439 onder gezag van de Duitse keizer. Midden 13e eeuw en in de 14e eeuw zijn zij bondgenoten van de hertogen van Brabant. Jan I ontving het kasteel Tongelaar in 1282 in leen, maar hij wenste in 1296 geen leenman meer van graaf Floris V te zijn. In 1295 was hij leenman van koning Edward van Engeland geworden en wordt beschouwd als een van de samenzweerders die van plan waren Floris V te vermoorden. [26]

4.5 Kleef

Uit de roerige roofriddertijd in de streken rond de grote rivieren Rijn, Maas, Waal en IJssel ontstaan door de Duitse keizer in leen geven gebieden. Kleef werd door keizer Hendrik II in de elfde eeuw tot graafschap verheven met graven uit Zuid-Vlaanderen. Rutger Flamens werd benoemd als de eerste graaf van Kleef. Met deze voorvader zal het huis reageren tot 1368. Naar voorbeeld van Gelre zullen de graven ook dit gebied uitbreiden met rijke steden waarvan Kalkar en Wezel een goed voorbeeld zijn. Soms is de tegenstand te groot en inname van Nijmegen mislukte in de voorgenomen expansie . Deze belangrijke stad zal onder beheer komen van Gelre. In feite was het gebied van Kleef omringd door Gelre en een oostelijk deel in Duitsland waaronder Munster en Keulen. De Zwanenburcht en de burcht Monterberg vormden het centrale deel aangevuld met delen van Utrecht, het graafschap Teisterbant en later een deel van Keulen. Teisterband behoorde ook oorspronkelijk tot het koninkrijk Lotharingen.

4.6 Cultuur

De taal in Brabant was een mengeling van dialecten, kerkelijke taal, hoftaal en Franse invloed. [27] De verhouding hertog en de adel was feodaal. Door de leenplicht op hun heerlijkheden was het gezag van de vorst van Brabant groot. De hertog sloeg vele voorgedragen knapen zoals Floris V, tot ridder. De toenemende macht van Frankrijk bood de Franse koning de gelegenheid de hertogen te ridderen.

Afbeelding

De Franse koning Philips III

Geeft de ridderslag aan

Jan I en zijn broer Godevaert.

De gebiedsuitbreidingen van Brabant, Gelre, Kleef ontstonden niet zonder meer. Er was strijd met de adel, kerk en landeigenaren. Kerkelijke bezittingen hadden een onschatbare waarde en toen Rooms koning Koenraad III, midden 12e eeuw aan Godfried II van Lotharingen de voogdij over alle abdijen

[24] Jan had in 1283 het opvolgingsrecht gekocht van de erfgenamen van de overleden Irmgard van Limburg.
[25] Essink , 9 de heren van Cuijk waren rijksonmiddelijke vorsten.
[26] Verkaik, 68.
[27] Steurs, 70.

verleende betekende dit grote uitbreiding van macht door de verkregen vele bezittingen en schenkingen.[28]

[28] Steurs, 84.

4.7 Ridderorden

Wat is er bekend over de opkomst van de ridderorden in Brabant? West Brabant bezat een Commanderij van de Tempeliers in Alphen. Deze omvatte tiental landerijen en een molen, geschonken door de heer van Breda. Onderzoekers sluiten niet uit dat Oosterhout een zelfstandige Commanderij was met aanvullende rechten op opbrengsten. [29] Hertog Hendrik schenkt landerijen aan de Orde in Turnhout. Daarnaast zijn Tempeliersvestigen Heesbeen en Rixtel. In Zeeland, Vere, Zierikzee en Middelburg De Tempeliers hadden uitgebreide woonoorden in Vlaanderen, Brabant, Henegouwen en prinsdom Luik. De Commanderij Gemert vestigt zich begin 13e eeuw van de Duitse Orde behorende tot de Landcommanderij Biesen. In Holland krijgt de Duitse Orde door de Duitse band en het gravenhuis meer vestigingen. Nijmegen bezat een Commanderij van St. Jan in 1214. In Utrecht was er eveneens een hospitaal-klooster van St. Jan. De Orde van St. Jan in de lage landen hield zich voornamelijk bezig met ziekenzorg en het kloosterleven. Ik verwijs met genoegen naar Prof. Mol en zijn documentatie over de Duitse Orde en de Orde St. Jan in de noordelijke gebieden in een eerdere Nieuwsbrief verwerkt over het gewest Groningen, Friesland en Duits Oost Friesland naar Bremen toe.

5. Drie beroemde veldslagen die grote gevolgen hebben.

Bij Bouvignes in 1214 vocht Engeland tegen Frankrijk. De slag bij Woeringen in 1288 was een confrontatie tussen Brabant en Gelre en de Guldensporenslag in 1302 was een veldslag waar Vlaanderen tegen Frankrijk, Filips IV in opstand kwam.

De slag bij Bouvignes in 1214 en de invloed op Duitse en Engelse vorsten.

De Franse koning Filips II augustus en een Engels-Welfisch leger onder leiding van keizer Otto IV bevechten elkaar met door aangesloten bondgenoten grote legers. Geschat stonden 7000 en 8000 man tegenover elkaar. Keizer Otto IV wordt erbarmelijk verslagen. De gevolgen voor het landsbestuur zijn groot: De Welfen werden door de Roomskoningen van de Hohenstaufen dynastie (Staufen) vervangen. Keizer Frederik II veranderde het regeren vanuit een centrale macht en ging over tot decentralisatie om te voorkomen dat veel vorstendommen in het keizerrijk niet meer goed bestuurd werden. Door diverse opstanden worden gebieden aan het rijk onttrokken. Frederik ging zich meer voornamelijk op de territoriale macht in de Duitse gebieden en kon hierdoor veel van het verloren gezag herstellen.

De Engelse koning Jan zonder Land, verloor zijn Franse gebieden boven de Loire en zijn baronnen dwongen hem in 1215 de Magna Carta Liberatum te ondertekenen die de weg opende naar afname van het feodale gezag in Engeland. Het gevolg was meer lokale vrijheid en inspraak in de landspolitiek.

De slag bij Woeringen 5 juni 1288, werd gevoerd op een gebied waar nu Keulen ligt, was een bepalende veldslag voor de geschiedenis van Limburg, dat na de nederlaag onder gezag van de hertog van Brabant kwam. Er waren geen erfgenamen in Limburg en Jan I meende na de overwinning de volledige aanspraak te hebben op dit hertogdom. Daarvoor werd in de strijd een week lang de burcht van Woeringen belegerd en er volgt een vreselijke slachting onder de inwoners.
Legerleiders worden voor losgeld gevangen gehouden, enkelen kunnen ontsnappen.
Zelfs de aartsbisschop werd gevangengenomen en vernederd door hem maandenlang dag en nacht dragen van een te zwaar harnas op te leggen. Brabant verloor slechts veertig ridders andere kant waren er heel veel doden te betreuren.

[29] Ter Veen, 132-133 landbouw en lage rechtspraak.

De vechtende partijen zijn: Hertog Jan I, met de graven van Kleef, Willem van Gulik, Arnold V van Loon, Adolf van Berg, Mark en Keulse burgerij tegen de bisschop van Luik, de aartsbisschop van Keulen, met de graven Reinoud van Gelre, Westfalen en Walram van Luxemburg.[30] De laatsten werden verslagen. Jan I ontving in 1289 de Limburgse hertogstitel. Ook Jan II heer van Arkel ridder in de Orde van St. Jacob streed mee. Hij stond in hoog aanzien bij de graaf van Brabant en Floris V en diende als afgezant.[31] De burgerij van Keulen haatte de bisschop, wegens zijn blokkades van het vervoer op de Rijn vanuit zijn kasteel bij Woeringen. De bevolking van het gebied had geen enkele moeite zich in de strijd aan te sluiten bij de hertog van Brabant en zijn gevolg. De moedige inzet van de Keulse bevolking was doorslaggevend voor het verloop van de strijd. Na zijn vrijlating neemt de aartsbisschop wraak op zijn kwelgeest Adolf van Berg door hem te ontvoeren en in een kooi ingesmeerd met honing door de insecten te laten verteren. De aartsbisschop verloor veel van zijn macht aan Brabant en aan de burgerij van Keulen.

5.1. Onderlinge relaties van Holland, Brabant en Gelre

De 13e eeuw wordt gekenmerkt door landspolitiek van de graven van Holland, de graven van Gelre, de hertogen van Brabant, de toenemende macht van Vlaanderen en hun relaties met de Franse koningen en de Duitse keizers.

Bekende huwelijkspolitiek is hieronder weergegeven.

Dirk VII van Holland huwde Aleid van Kleef (gericht tegen Gelre)
Dirk V van Kleef huwde Margaretha van Holland dochter van Floris III
Willem I van Holland huwde Aleid van Gelre en Maria van Brabant/Leuven
Floris IV van Holland huwde Machteld van Brabant/Leuven
Willem II van Holland huwde Elizabeth van Brunswijk (Duitsland)
Floris V van Holland huwde Beatrijs van Vlaanderen/Dampierre

Cirkels van politiek

De Brabantse Hendrik I werd geboren in 1165 en is hertog van 1190-1235. Hij trouwde in 1179 met Machteld van Boulogne, zij is dan 10 en hij 14 jaar oud. Het veelvuldig vechten is hem niet vreemd. Ook hij wilde zijn land zoveel mogelijk uitbreiden. De innames van het kasteel Duras en Sint-Truiden die met veel bloedvergieten en wreedheden plaatsvinden, sloot hij af met een vertrek als kruisvaarder naar het voorbeeld van zijn vader in 1183 voor de bevrijding van het Heilige Land. Terug in Brabant ontving hij grote bewondering voor zijn moedige strijd en behaalde successen. Daarna pakte hij het zwaard weer op in eigen land. Met graaf Dirk VII werd in 1190 om het bezit van Dordrecht en omgeving hard gestreden. Dirk had een tolstelsel in het Geervliet en op de route richting Dordrecht voor eigen inkomsten uitgebreid. Dit was zeer tegen de plannen van Hendrik in. Dirk had beperkte tolleen van de Duitse keizer ontvangen.[32] Dirk VII verloor deze strijd en werd gevangen gezet. Hendrik nam vervolgens Geertruidenberg, Breda en Maastricht onder eigen beheer in. Ook de graaf van Gelre pakte hij aan en dwong hem tot tolvrijdom op de Rijn.

In 1195 ontstond er een wending in de strijd tussen de Welfen en Staufen om de Duitse kroon door het overlijden van de hertog van Beieren en Saksen een geducht tegenstander van de Hohenstaufen telg Hendrik VI.[33] Graaf Otto I van Gelre en op zijn verzoek graaf Dirk VII keerden zich van koning Otto IV, zoon van Hendrik de leeuw af en steunden keizer Hendrik VI die zeer machtig werd in en buiten Duitsland en Sicilië.[34]

---

[30] Graven van Kleef Diederik VI van Kleef en Diederik van Kleef , graaf van Hülchrath, Otto van Kleef, welke meededen is niet bekend.
[31] Nieuwsbrief SHOH 2007.
[32] Henk 't Jong 114, de tollenkrans vanaf de grenzen met Sticht, Gelre en Brabant.
[33] Het overlijden van de Welfenkoning Hendrik de Leeuw in Italië maakte het Hendrik VI mogelijk om eigen gezagsdragers aan te stellen en een doorgang naar het Heilige Land te waarborgen. Sicilië was door een huwelijk bij het rijk gevoegd.
[34] Hendrik IV keizer van 1084-1106 van de Salische dynastie.

Dit maakte hen vijanden van hertog Hendrik I en Holland en Gelre kwamen met Brabant in oorlog in 1202. [35] Het boterde niet altijd tussen Holland en Gelre. Dirk VII was enige jaren daarvoor in conflict geraakt met Gelre over het beheer van het Oversticht. In 1197 had hij het leger van Gelre glansrijk verslagen. Toch gingen de partijen na de gesloten vrede niet kwaad uit elkaar. De families zochten een naar een oplossing en huwelijken moeten de verzoening inleiden. Dirk VII huwelijkte zijn dochter Aleidis uit aan de zoon Hendrik van Otto van Gelre, met het streven een verbintenis voor de toekomst te garanderen. Otto van Gelre en hertog Hendrik I kwamen weer tot een gewapende strijd na het bezetten van Deventer een concurrerende stad van Zutphen. Dirk VII nog steeds in beledigd over het verlies van Dordrecht sloot zich bij Gelre aan. Ter genoegdoening van het verlies van Geertruidenberg plunderden zijn troepen ’s-Hertogenbosch en nam hij belangrijke edellieden gevangen.[36] De woedende Hendrik I wilde hiervoor vergelding en met een buitengewoon sterk leger versloeg hij de aanvallers en nam Dirk en Otto gevangen.

De bisschop van Utrecht zag hierdoor een kans ook te wreken. Met zijn leger richtte hij veel schade aan in Holland en Gelre en verovert Deventer en Zutphen. Na een hoog bedrag aan losgeld en verbintenis van leen van Dordrecht en omgeving mocht Dirk VII naar huis.[37] De bisschop regelde een huwelijk tussen de zoon van Otto, Gerard IV en Margaretha van Brabant. Een blijvende vriend van het Hollandse Huis was Otto niet want hij steunde na het overlijden van Dirk, Lodewijk van Loon in zijn strijd tegen de broer van Dirk Willem I om Holland. Zijn zoon Otto werd na zijn dood bisschop van Utrecht van 1212 -1215. De eerste zoon Gerard IV volgde hem als graaf op.

Hertog Hendrik van Brabant dringt zich op in de vredesonderhandelingen tussen Willem en Lodewijk van Loon en de laatste werd na vredes-onderhandelingen in Brugge leenman van Zeeuwse gebieden. Zijn Ada zat echter nog in Engeland gegijzeld en dit heeft een prijs. Lodewijk kreeg in 1207 alleen zijn echtgenote Ada terug en verloor Zeeland.

Ada van Holland 1188 -1234

(Gem. Haarlem- graven portretten)

De Loonse oorlog was van 1203-1206 waarin Frankrijk en de Hohenstaufen zich achter Lodewijk van Loon schaarden, Engeland en de Welfen steunden Willem I. In deze strijd waren vele edelen betrokken. In de strijd om de opvolging van Holland werden grote verwoestingen aangericht. Willem bracht Lodewijk de beslissende slag aan de Zijl toe. Otto I graaf van Gelre en Zutphen heeft in zijn bestaan Gelre zeer machtig gemaakt door wisselend partijen achter zich te krijgen en veel oorlog te voeren. De strijd om de Veluwe maakte hem een geducht krijgsheer en ondanks grote overwinningen en steun van de keizer was Brabant machtiger. Vijf en twintig jaar was er maar weinig rust. Zijn grafelijk gezag was van 1181-1207. Graaf Willem I een familieband met Gelre, door zijn huwelijk met zijn dochter Aleid in 1197.

De steun aan de Welfen en dan weer Staufen wijzigde zich voortdurend bij de graven van Gelre, Holland en Brabant. De Duitse familiestrijd bracht veel spanning in de aangrenzende gebieden te weeg. Desondanks was de Brabantse politiek ten gunste van de keizer in de periode 1198-1214 bepalend voor het verloop. Hertog Hendrik I steunde lang de Hohenstaufen en later Otto IV de Welf, Gelre en Holland dienden dit beleid te volgen. Het huwelijk met Maria van Brabant in 1214 en uithuwelijken van dochter Machteld aan Floris IV hebben de relatie tussen

Willem van Holland en hertog Hendrik hersteld en de partijen haalden hun voordeel. De Hollandse graaf zorgde dat beide partijen hem niets konden verwijten. Willem I

[35] http://members.home.nl/pushkar/oranje14.html Reinaldis van Ditzhuyzen. Nederland van 1000-1600 De Boer, Graven van Holland 63.
[36] ’s-Hertogenbosch had in 1184 stadsrechten gekregen.
[37] t’jong 2000 marken, 130.

en keizer Frederik II van Hohenstaufen waren goed bevriend en enthousiast voor de vijfde kruistocht (1213-1221).Keizer Otto IV.

Beroemd is de inname van Keizer Otto IV Akko. [38] Frederik II kon echter niet mee wegens grote opstanden in Duitsland en Sicilië en ging pas in 1228 naar het Heilige Land om zijn belofte in te lossen. Daar kroonde hij zichzelf tot koning van Jeruzalem. [39]

Ruiterzegel en contrazegel van

Willem I van Holland en Zeeland

Met het leeuwenschild.

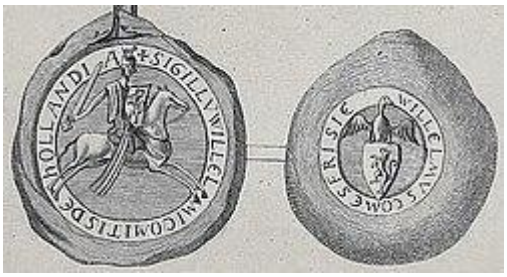

Keizer Hendrik IV en Paus Gregorius VII

De Paus werd over zijn wereldlijke macht in de 11e eeuw zwaar bekritiseerd door een Noord Italiaanse stroming geheten de Ghibellijnen. De Duitse koningen en keizers uit de Salische dynastie ondervonden vanuit deze groep steun tegen de Paus in de Investituurstrijd. Duits keizer Hendrik IV, koning vanaf 1056 en keizer van 1084-1105, bond de strijd aan met paus Gregorius VII. Hij pakte het radicaal aan. Hij zette de paus af en benoemde een tegenpaus. Hierop volgde een banvloek en Hendrik trok zijn maatregelen in omdat belangrijke bisschoppen en vorsten de banvloek steunden. De paus eiste excuus. Hendrik IV moest buigen en vertrok naar Canossa om de paus om vergiffenis te vragen en die werd hem na drie dagen buiten wachten in de sneeuw verleend. De vergiffenis en het opheffen van de banvloek brachten Hendrik IV en zijn zoon niet tot andere gedachten. Zij bleven zich verzetten tegen het verlies van de investituur van bisschoppen tot het concordaat van Worms definitieve besluiten maakte in 1122. Daar werd besloten dat de keizer de benoemingen van bisschoppen aan de kerk moest overlaten.

De paus Innocentius III kroonde een tegenkeizer de Welf Otto IV in 1209. Dit kreeg een ongelukkig einde. Otto verloor de strijd in de slag bij Bouvines en moet plaats maken voor macht van de Hohenstaufen koning Frederik II. Het koninkrijk Sicilië is Hohenstaufen gebied. De Welfen hebben nog grote noord Italiaanse gebieden en nemen midden 13e eeuw de Ghibellijnen hun macht in Italië af.

De slag bij Bouvines 1214 werd een nederlaag voor keizer Otto IV tegen de Franse koning en de aangesloten Staufen geleid door Frederik II.
Het is een massale escalatie in de Welfen Hohenstaufen strijd wegens hun deelname in de van oorsprong ontstane strijd van Frankrijk tegen Vlaanderen.

Otto IV steunde met schoonvader Hendrik I van Brabant, Willem I van Holland en het geld van de Engelse koning Jan zonder Land de graaf van Vlaanderen. De Franse koning Filippe Auguste werd door de Hohenstaufen gesteund.[40] In de vreselijke slag worden Otto IV en zijn kompanen verslagen. Otto vluchtte met zijn vrouw Maria van Brabant naar Keulen, waar zij door grote speelschulden uitgezet worden en opnieuw vluchten. In 1218 overlijdt Otto aan de misère van een darmstoornis. Brabant en Willem verlaten de verliezers en sluiten zich aan bij de Staufenkoning Frederik II**.** Het geslacht der Hohenstaufen zal pas na 1138 de gehele koninklijke en keizerlijke macht krijgen. Ook zij erkenden geen pauselijk gezag en Frederik II voerde een strijd tot aan zijn dood.

[38] 't Jong 172-175 '.
[39] Fredrik had na zijn huwelijk in 1225 met Isabella II van Brienne van zijn schoonvader Jean het koningschap opgeëist.
[40] Duby 33.

5.2 Overzicht Hohenstaufen en Welfen

Koenraad III, hertog van Zwaben koning 1138-1152 geen gekroonde keizer

Keizer Frederik I Barbarossa, koning 1152-1190, door paus gekroond keizer vanaf 1155

Keizer Hendrik VI, koning van Sicilië en Napels 1190-1197, keizer vanaf 1191-1197

Filips van Zwaben, broer van Hendrik VI, koning van Duitsland 1198-1208, vermoord door **Paltsgraaf van Wittelsbach**

Huis Welfen

Otto IV, hertog van Zwaben, koning van 1198-1208, keizer van 1209-1218 koningskroning te Aken, keizerskroning te Rome door paus Innocentius III.

Hohenstaufen

Keizer Frederik II, zoon van Hendrik VI, koning van Sicilië in 1198, koning van Duitsland 1212-1220, keizer 1220-1250

Koenraad IV, koning 1237-1254

Welfen contra de Hohenstaufen de geschiedenis.

De Hohenstaufen keizer Hendrik VI overleed in 1197 op 31 jarige leeftijd. De beoogde opvolger is zoon Frederik was pas drie jaar. Zijn moeder Constance van Sicilië besloot geen aanspraken op de Duitse troon te maken en na een concordaat met paus Innocentius III wordt Frederik koning van Sicilië.[41] De paus wordt als leenheer erkend en de koninklijke toestemmingsrechten worden geminimaliseerd. Na haar dood nam hij de voogdij van Frederik op zich. De Duitse vorsten kiezen Filips van Zwaben tot koning en de kroning vond plaats in Mainz. De anti- Staufen gezindte vorsten verhieven De Welf Otto IV van Brunswijk tot tegenkoning. De keuze is nu aan de paus wie krijgt zijn genade? Filips weigerde de paus als leenheer van Sicilië te erkennen en dan kiest de paus voor de Welfen en Otto wordt in 1209 tot keizer gekroond. Toch is de voorspoed voorbij, hij verspeelde de pauselijke steun door zich de Italiaanse gebieden weer tot eigendom te maken. De afspraken waren al gemaakt en hij huwt de 14 jarige Beatrix van Zwaben in 1212 dochter van wijlen koning Filips die in dat zelfde jaar na drie weken overleed. Paus Innocentius III ontstemd spreekt dan de banvloek over Otto uit wegens zijn onbeschaamdheid over het Italiaanse gebied. Duitsland is zeer verdeeld en in de ontstane burgeroorlog in het Rijk wordt in 1212 Frederik van Sicilië tot tegenkoning verkozen en in Mainz gekroond met doel het keizerrijk over te nemen. Dit kan alleen maar met geweld. De partijen ontmoeten elkaar in de slag bij Bouvines. en na de nederlaag moet Otto met zijn tweede vrouw Maria van Brabant vluchten. Otto was maar een korte periode keizer tot 1215 het jaar waarin Frederik te Aken voor de tweede maal de koningskroon krijgt en in 1220 keizer wordt. Rust en stabiliteit is er in zijn rijk nog lang niet, Frederik II kreeg zijn handen vol aan opstandige gebieden. Vanuit strategisch oogpunt bevestigde hij Willem I met de rijksleen van het graafschap Holland al in 1213. Door deze verbintenis kwam Willem los van de leenverbintenis met Brabant en werd een dankbare volgeling van keizer Frederik II.

[41] Frederik was al als erfopvolger verkozen door de Duitse vorsten. Na de verzaking van zijn moeder werden andere kandidaten voorgesteld.

5.3 Brabant en de familie van hertog Hendrik I

Ondanks de mislukte inname van Leuven en de voortdurende strijd met de daar aangestelde bisschop, regeerde Hendrik I met de titel hertog van Lotharingen en Brabant met rechten over Maastricht. Zijn wapen werd de gele leeuw op een zwart veld. Hij huwde Mathilde van Boulogne (1161-1211) maar Mathilde stierf na een ziekte in 1211. Met haar kreeg hij zeven kinderen waaronder; Hendrik II (1207-1248), Maria (1189/90-1260) en Machteld. Dochter Machteld werd zeer belangrijk voor het geestelijk leven in het graafschap Holland. Maria weduwe huwde op 24 jarige leeftijd keizer Otto IV. De andere kinderen van Hendrik en Mathilde zijn Adelheid en Godfried van Leuven-Gaasbeek.

Een tweede huwelijk wordt met Maria van Frankrijk gesloten. In dit huwelijk kregen zij twee kinderen. Dochter Elizabeth huwt Diederik Primogenetius, hij is de zoon van Diederik IV/VI van Kleef en Maria die helaas jong is overleden.

Hendrik I

In het graf in de St. Pieterskerk te Leuven zijn wel de ouders maar niet alle kinderen begraven.

Hier rusten hertog Hendrik I en Mathilde van Boulogne, hun zoon Hendrik II van Brabant, “de Edelmoedige”, ca. 1200-1248. Hij was gehuwd met Maria von Schwaben - von Hohenstaufen (1196-1235) een koningsdochter van Filips von Zwaben. Maria van Brabant wordt in 1260 ook in het familie graf opgenomen.
Margaretha van Brabant (†1231) was getrouwd met Gerard III van Gelre. Zij werd begraven in Roermond de tweede hoofdstad van Gelre. Dochter Machteld (Mathilde) van Brabant (1200-1267) was getrouwd met Floris IV van Holland (1210-1243) werd in het cisterciënzer klooster in Loodsduinen in 1267 begraven. Floris kwam te liggen in de Abdij van Rijnsburg. **Floris IV** van Holland werd geboren op 24 juni 1210, stierf tijdens een toernooi in Corbie op 19 juli 1234 en was van 1222 tot 1234 graaf van Holland. Hij was de zoon van Willem I en Aleid van Gelre

Religieuze vorstinnen

Machteld van Brabant was twee maal getrouwd. Op 12 jarige leeftijd trouwde zij in 1212 met de Welf Hendrik IV van Brunswijk, een paltsgraaf aan de Rijn die 16 jaar oud was. De palts was een niet aaneengesloten vorstendom aan weerszijde van de Rijn en werd als keurvorstendom erkend. [42] Hij koos in het verdeelde Duitsland als Welf de zijde van koning Frederik II. [43] Dit was slechts voor een korte periode want na twee jaar overleed Hendrik IV in 1214 op 17 jarige leeftijd en Machteld was toen 14 jaar. In datzelfde jaar verloofde zij zich als weduwe met de 4 jarige Floris IV en er volgde een huwelijk met de Hollandse graaf. Zijn vader Willem I was rijk en hertog Hendrik I eiste, dat bij een gesloten huwelijk met Floris, Machteld jaarlijks vanaf de huwelijksdatum 500 ponden per jaar zou ontvangen.[44]

[42] De paltsgraaf bezat het recht de Rooms-Duitse koning te kiezen.
[43] Frederik II was van 1220-1250 keizer van het Heilige Roomse Rijk.
[44] Inkomsten uit Rederweerde, het hof te Haarlem en Aarlanderveen.

Dit was een aanzienlijke som en leek een buitensporige eis. Graaf Willem I, aanvaardde deze eis want hij bezat veel grond en betaalde de jaarlijkse bijdrage uit de inkomsten van de Riederwaard.[45] Floris IV die op 12 jarige leeftijd, in 1222 zijn vader opgevolgd was trouwde in 1224 in Antwerpen. De vechtlustige Floris bezocht menig toernooi. Tien jaar later overleed Floris IV aan de verwondingen die hij in een steekspel in Corbie opliep. Machteld leefde daarna nog 33 jaar en bleef ongehuwd. Haar aandacht ging uit naar soberheid en liefdadigheid. Zo begunstigde zij de cisterciënzer orde, het Haarlemse karmelietenklooster en diverse begijnhoven. [46] Machteld wordt altijd beschreven als een zeer vrome vrouw die in staat is geweest een band te scheppen tussen bedelorden en het gravenhuis Holland. [47]

Maria van Brabant, de eerste dochter van Hendrik I van Brabant was na veel omhaal uiteindelijk gehuwd met Otto IV van Brunswijk de Welfen keizer van het Heilige Roomse Rijk. Zij verloofde zich op de dag van de kroning en het plechtige huwelijk vond plaats in de St. Servaaskerk te Maastricht, zonder de aanwezigheid van keizer Otto. Alvorens zij een huwelijk kon aangaan had zij onder dwang van de paus de verloving met koning Frederik II verbroken. Het verloop is eerder beschreven de afgezette keizer Otto overleed van ellende 4 jaar na de slag bij Bouvines in ballingschap en werd zij op haar 30e jaar huwelijkskandidaat voor de 45 jarige graaf Willem I van Holland die na het overlijden van Aleid van Gelre tijdens zijn kruistocht, zowel een aantrekkelijke schoonzoon als bondgenoot was. Zo werd zij in 1220 van schoonzuster stiefmoeder. In die tijd was het huwelijk met een man uit een lagere rang zeer ongewoon. Hertog Hendrik zocht op allerlei manieren de gelegenheid om zijn macht uit te breiden en het standsverschil was voor hem niet meer belangrijk. Het huwelijk met Willem I duurde van 1220-1222 en zij kregen geen kinderen. Floris IV was toen 12 jaar en huwde in 1224 haar jongere zuster Machteld. Hij was al vanaf 1214 met haar verloofd.

Maria had al tijdens haar huwelijk met Otto IV al bestuurlijke taken overgenomen. Ook in haar huwelijk met Willem I regeerde zij mee. Voor haar inkomsten, op de weduwe goed, ontving zij de leen en tol van Dordrecht. Er is niet beschreven wat haar activiteiten waren in Dordrecht, zij was er regelmatig. [48] Dordrecht had uitgebreide stadsrechten gekregen van Willem I in 1220 en die zal zij dan ook wel benut hebben. Maria woonde in Dordrecht en Helmond en genoot van een rijk cultureel leven. Dordrecht werd in 1200 Brabants erfleen van de graaf van Holland.[49] Dat betekende dat de graaf leenman voorrechten zoals stadsrechten kon geven en van aanzienlijke inkomsten kon genieten.

De Loonse oorlog had veel verschuiving van eigendom te weeg gebracht, maar na de overwinning in 1206 komt het leen weer terug aan Willem. Keizer Otto IV had het hele graafschap aan Holland in rijksleen gegeven een groot privilege want Willem was voorheen leenman van Brabant. Na Bouvignes 1214 steunden Hendrik en Willem de Zwaben en Willem trouwde weduwe Maria van Brabant. Otto IV stierf eenzaam aan dysenterie in ballingschap.

Na het overlijden van Willem in 1222 neemt de voogd van Floris IV vier maanden bestuurlijke taken over en daarna begint hij bijgestaan door edelen zijn regeerperiode. Hij hield van toernooien en oorlogsgeweld schuwde hij niet. Door zijn huwelijk met Machteld ontstond er een stevige band met Brabant.

Na de oproep van de paus in 1233 volgden de hertog van Brabant Hendrik II, de graven van Holland en Gelre, Vlaanderen en Kleef in 1234 de eerder in 1233 verslagen Hendrik zoon van Frederik II in de kruistocht tegen de Stedingers. Deze Stedingers woonden in een gebied boven Bremen, hadden zich opstandig getoond tegen hun heren. Zij weigerden tienden te betalen en gedroegen zich godslasterlijk en beledigden de bisschop van Utrecht door kerken te plunderen en priesters te mishandelen. De binnengetrokken legers straften hen onbarmhartig met de dood en verbanning.

---

[45] In de oorspronkelijke Riederwaard lagen de ambachten IJsselmonde, Barendrecht, Carnisse en Pendrecht.

[46] Maria zorgt voor de opname van de abdij van Binderen, Machteld sticht met FlorisIV een eerste cisterciënzer klooster in Loosduinen. Mogelijk dat zij enige tijd na het overlijden van haar man Willem enige tijd in het klooster te Rijnsburg verbleef. (Nieuw Ned. Biografisch woordenboek) Obreen.

[47] Machteld van Brabant Resources Huygens ING.

[48] Herwaarden, 24.

[49] Geschiedenis van Dordrecht 24.

Floris IV, Machteld, Maria

Maria wijdde zich evenals haar zuster als weduwe de rest van haar leven aan culturele en religieuze goede doelen. Ada van Holland De dochter van Willem I en Aleid van Kleef, is na het overlijden van Lodewijk van Loon in 1218 vermoedelijk in het cisterziënzer klooster getreden en daar naar men aanneemt in 1234 overleden. Met haar man Lodewijk is zij in de abdij van Herkenrode begraven, die uit het klooster gevormd is. Verder is er helaas weinig over haar bekend.

De religieuze wereld van Maria en Machteld en Sophia heeft zich ontwikkeld **n**aar voorbeeld van graaf Dirk VII en zijn vrouw Aleid van Gelre die het geestelijk leven in Dordrecht een grote impuls hebben gegeven door de bouw van parochiekerken en een abdij. [50] Tussen 1202 en 1203 tonen oorkondes het verlenen van tolvrijdom in het graafschap aan de abdij van Villers, de abdij van Auline en de begunstiging van de abdij Berne. In de jaren daarvoor werden meerdere kloosters door hen begunstigd waaronder Rijnsburg.

Dat de dames gesteund door hun echtgenoten en kinderen zich intensief inzetten voor het religieuze leven in Brabant en Holland is volop geroemd in overleveringen. Machteld geïnspireerd door de cisterciënzer orde had jarenlang geijverd om het klooster in Loosduinen in de orde te laten opnamen. Na haar overlijden werd zij beloond met een ereplaats. De tweede echtgenote van haar broer Hendrik II, de zeer religieuze Sofia van Thüringen, schonk Machteld twee van de vier Maria beelden die Sofia weer van haar heilig verklaarde ouders Lodewijk IV van Thüringen en Maria van Hongarije ontvangen had.[51] De verspreiding van deze beelden is in legenden terug te vinden. Machteld had met een beeld de parochiekerk te ’s-Gravenzande begiftigd. Een tweede beeld kreeg een plaats in het karmelietenklooster te Haarlem. Floris IV, graaf van Holland en Zeeland was heer van Halle, zo ontving de kerk van Halle een derde beeld dat per testament reeds toebedeeld was. Een vierde beeld kwam toe aan het klooster der karmelietessen te Vilvoorde. Sofia is niet vergeten. Jaarlijks wordt de schenking in Halle met plechtigheden, processie en ommegang herdacht en hierdoor is het een belangrijke bedevaartplaats geworden.[52] Wellicht dat de grafelijke politiek hier een rol speelde. Een vermoeden bestaat dat er met gebeurtenis in Halle aandacht voor vroomheid van het grafelijk huis kwam Henegouwen. Dochter Aleid huwde Jan van Avesnes hiermee ontstond er een verbintenis van Holland met de graaf van Henegouwen. Aleid schonk vermoedelijk aan alle kloosters en begijnhoven legaten in Holland en Zeeland.[53]

Ook Frits van Oostrom geeft een eigen beschouwing in zijn boek *Maerlants wereld.* Hij beschrijft de bijzondere afbeelding van Aleid op haar zegel met een boek of psalter. [54] Was zij wel zo vroom als in deze duiding? Waren haar schenkingen tactisch of gemeend? Mannen worden meestal met een boek afgebeeld. Waren er intellectuele literaire gaven van Aleid? Maerlants sympathie heeft zij beslist gekregen, Haar verantwoordelijkheid heeft zij nooit ontlopen, een mooi mysterie.

---

[50] Nieuwkerk dateert uit 1175.

[51] **Sofia van Thüringen** (1224-1275) was een dochter van Lodewijk IV van Thüringen en van de heilige Elisabeth van Hongarije. Zij werd in 1240 de tweede echtgenote van hertog Hendrik II van Brabant, en werd de moeder van: Hendrik I van Hessen (1244-1308) bijnaam het kind, stamvader van het Huis Hessen en Elizabeth die huwde Albrecht van Brunswijk.

[52] ’t Jong 210, de schrijver acht deze legende niet waarschijnlijk, maar eerder een gelegenheidsverbintenis voor bedevaart.

[53] Huygens ING.

[54] Oostrom Maerlants wereld 112.

De heilige Elizabeth van Thüringen.

Zij stelde haar hele leven ten dienste van de zieken en de armen. In 1226 werkt zij uit alle macht mee de hongersnood te bestrijden. Na de dood van haar man neemt zij de ziekenzorg op zich als lid van de derde Orde van Franciscus van Assisi. Later worden vele gasthuizen naar haar vernoemd. Net als zijn vrouw Elisabeth werd Lodewijk IV binnen de katholieke kerk vereerd als heilige, hoewel hij nooit officieel heilig werd verklaard. De verering van Lodewijk IV bleef echter beperkt tot in Thüringen en kwam in de 14e eeuw ten einde. Hij stierf tijdens de kruistocht met keizer Frederik II aan de pest.

Hendrik II

6. Hendrik II van Brabant en Willem II van Holland

De geschiedenis van de in alle geschiedenisboeken genoemde Roomskoning vraagt om ontzag. Met een standbeeld op het Binnenhof wordt hij niet snel vergeten. Willem is bestemd voor het koningschap ondanks dat er al een Roomskoning bestond, Konrad van Hohenstaufen, achtte de paus Innocentius IV het gewenst dat er een nieuwe koning aangesteld werd, omdat Konrad geëxcommuniceerd was. Konrad was de zoon van de keizer Frederik II. Willem had geen vrienden bij de Staufen en was een lijdzaam volgeling van de paus. Om koning te worden moest hij tot een juiste strategische keuze komen. De kroning werd ernstig vertraagd omdat belangrijke vorsten hem geen steun toezegden, hij de stad Keulen niet in kon en de inwoners voor de Staufen kozen.[55] Uiteindelijk werd hij na een intensieve strijd in 1247 tot Roomskoning gekozen. Anderen zoals Otto II van Gelre en hertog Hendrik II, hadden de kroon geweigerd want deze rang lokte alleen maar gewapende conflicten uit, bovendien kostte het een massa geld om medestanders voor een rooms-koning te winnen.

Willem was niet vermogend en moest zijn leen te koop aanbieden. De Graaf van Gelre kreeg hierdoor Nijmegen in handen. De hertog van Brabant kon het verloop wel goedkeuren. Hendrik II was tevreden, een familielid zwager Willem II kreeg de lust van de koningskroon maar ook de last van de staatkundige spanningen. Het tegenkoningschap werd opgezet tegen Frederik II en zijn zoon Hendrik. Hendrik werd wel op zijn elfde jaar koning maar belandde in de gevangenis in de strijd tegen zijn vader 1242. De tweede zoon van Frederik II Konrad, werd zijn opvolger tot 1254. Frederik was dertig jaar keizer overleed in 1250 en bleef een beroemdheid. Brabant zegde Holland alle steun toe en de weg kwam vrij voor het koningschap. Willem wilde zo veel mogelijk zaken in Holland regelen voordat hij volledig de keizerskroon kon aanvaarden. Hij werd in 1247 tot ridder geslagen en op 1 november 1248 in de Dom te Aken tot koning gekroond. *Gecoren, ghecroont ende gheconsacreert.*[56] De heilige inwijding tot keizer heeft hij helaas niet kunnen ondergaan omdat hij in de strijd tegen de Friezen bij Hoogwoud vermoord werd. Hendrik II van Brabant stierf eerder in 1247.

[55] Oa. Saksen en Brandenburg.
[56] Dirc van Delft hofkapelaan 1400

Hendrik III en zijn dubbelrol

Hendrik III bemiddelde in de Vlaams Hollandse twisten over de leenrechten van Zeeland bewesten Schelde. In 1246 had de Franse koning Lodewijk IX beslist dat Henegouwen en Vlaanderen gescheiden leengebieden waren. Tien jaar lang werd door halfbroers om het eigendom gestreden, in 1256 werd nogmaals in Péronne met een verdrag dit vastgelegd. Sinds de erfdeling Dampierres en Avesnes beschouwde Holland het gebied Zeeland bewesten Schelde (tussen Walcheren en Antwerpen) als eigen gebied. Rupelmonde was als knoop in de wateren een conflictpunt, eerder was al bepaald dat Holland en Zeeland gedeelde soevereiniteit hierover bezaten. Het gebied was achterleen, maar Willem was koning en leenheer van Margaretha van Vlaanderen. Gevechten beleven niet uit. In de slag bij Westkapelle werd met bloedbad in 1253 Vlaanderen verslagen. Hendrik III trachtte het verloop van de strijd te beïnvloeden want voordat Willem aan de slag kon deelnemen werd hij vastgehouden door Hendrik in Brussel in een uitputtend vredesoverleg.

Leengebieden [57]

De Duitse leengebieden

De lage landen werden gevormd door leengebieden met Friesland, Holland, Zeeland, Gelre, Brabant, Limburg, Rijks Vlaanderen, Loon, Henegouwen, Leuven, Luik, Namen, Chiny, Luxemburg, Kleef, Opper en Neder–Lotharingen.

Franse leengebieden Kroon- Vlaanderen, Artesië en Kamerijk (Frans).

copyright Henk t'Jong

7. De ontwikkeling van de leengebieden

Oorspronkelijk bestaat er een Brabantgouw, pagus Bracbatensis, bestaande uit vier graafschappen **(8e - 10e eeuw)** onder bestuur van de hertog van Lotharingen. Nadien is het te beschouwen als een **Markgraafschap,** maar in de Duitse historie wordt het uitsluitend als graafschap beschreven.

In 1025 ontstaat een splitsing in een zuidelijke helft, een verdeling ten gunste van de graven van Bergen en een noordwestelijk deel dat in **1056** wordt toegewezen als rijksleen aan de graven van Vlaanderen. Vlaanderen is tussen Schelde en Dender rijksleen, *Rijks- Vlaanderen*, ten westen van de Schelde heet het *Kroon-Vlaanderen*, leen van de Franse koning.

Het Brabantgouwgebied tussen Dender en Zenne blijft rijksleen van 1044-1085 onder de hertogen van Lotharingen. Dit gouw en alle gebieden onder de graven van Leuven worden verheven tot landgraafschap in **1086**. Het vormt een leengebied van Hendrik III van Leuven op gezag van de Duitse keizer, die zijn directe leenheer wordt buiten de hertog van Neder-Lotharingen om.

[57] Blok, 120 met uitgebreider overzicht van leenstaten.

Godfried II van Leuven (Brabant) wordt door zijn zwager koning Konrad III begiftigd met de titel hertog van Neder-Lotharingen in 1140.

Tenslotte komt de verheffing van het landgraafschap in 1190 tot hertogdom door de Duitse keizer, de naam wordt gebruikt voor alle gebieden onder de graven van Leuven**.** De zoon van Godfried III, Hendrik I wordt tot eerste hertog verheven door keizer Frederik I wegens zijn verdediging van Jeruzalem. De titel hertog van Brabant en hertog van Neder-Lotharingen worden voortaan één.

Hertog Hendrik I stichtte ’s-Hertogenbosch in 1184 uit het eigendom van de graven van Leuven. De stad vormt zich tot vestingstad. Zijn vader Godfried had stadsrechten verleend.

Te paard voor de Wilhelminabrug in den Bosch

8. Overzicht hertogelijke families van Brabant

De personen in de families worden herhaaldelijk beschreven, hieronder worden de belangrijkste vermeld Overzicht kinderen **Hendrik I van Brabant**, “De Krijgshaftige” en Mathilde van Boulogne met hun kleinkinderen

Maria van Brabant (1189 -1260) eerste huwelijk met Otto IV van Brunswijk (Welfenkeizer) na een roemruchte periode op 24 jarige leeftijd. Een tweede huwelijk komt met Willem I van Holland.

Adelheid van Brabant (1190-1265) gehuwd met Arnold III van Loon en Willem X van Auvergne.

Margaretha van Brabant †1231 gehuwd met Gerard III van Gelre ca. 1185-1229 en hun kinderen

Machteld (Mathilde) van Brabant ca 1200-1267 gehuwd met Floris IV van Holland 1210-1243 en hun kinderen.

1. Willem II van Holland 1227-1256 gehuwd met Elisabeth van Brunswijk ca 1235-1266.
   Kleinzoon Floris V van Holland 1254-1296. Mogelijk zijn er nog bastaardkinderen.
2. Floris de Voogd (1228-1258).
3. Aleida van Holland ca 1226-ca 1283 gehuwd in september 1246 met Jean (Jan) I d' Avesnes 1218-1257 en hun 7 kinderen Jan (Jean) II d'Avesnes 1248-1304 Guy (Gwijde) d'Avesnes 1253-1317.
4. Margaretha gehuwd met Herman I van Henneberg-Coburg. Kinderen Herman (1 jr), Jutta en Poppo, hij overlijdt zonder kinderen. [58]

Hendrik II van Brabant ca. 1200-1248 gehuwd met Maria von Schwaben-von Hohenstaufen 1196-1235 en hun kinderen.

1. Hendrik III
2. Filips
3. Machteld
4. Beatrix gehuwd met Hendrik Raspe, de Roomskoning voor Willem II
5. Maria trouwt Lodewijk van Beieren. In 1256 wordt zij onthoofd door haar jaloerse echtgenoot.
6. Margaretha ongehuwd abdis in Hertogendal
   Uit het Tweede huwelijk met Sophia van Thüringen komen; “Hendrik Het Kind”, landgraaf van Thüringen en Elizabeth gehuwd is met van Brunswijk.

Godfried van Leuven-Gaasbeek (1209-1253)

[58] Moeder Jutta van Thüringen werd heer van het gebied rond Coburg en Eisenburg. Hendrik IV , ridder in St. Jacob was de zoon van graaf Hendrik III (Gotha tak) Henneberg Römhild.

Kinderen uit het tweede huwelijk Elizabeth en Maria.
Hendrik III "De Vreedzame" van Brabant gehuwd in 1251 met Aleidis (Alix) de Bourgogne 1233-1273 en hun kinderen:

1. Hendrik IV (was waanzinnig en deed troonsafstand). Hij was hertog van 1261-1267.
2. **Jan I**, "Jan de Veroveraar van Brabant" 1253-1294 hij huwde in 1273 Margaretha van Dampierre 1251-1285.
3. Maria van Brabant 1254-1321.
4. Godfried van Brabant ca. 1255-1302 sneuvelde in de Guldensporenslag aan Franse zijde.

Jan I van Brabant (1267-1294)
Huwde twee maal en had talloze bastaard kinderen.
De vier wettige kinderen waren:
1. Godfried (1273-1283)
2. J an II van Brabant (1275-1312)
3. Margaretha van Brabant (1276-1311) was gehuwd met Rooms kiezer Hendrik VII
4. Maria huwde graaf Amadeus van Savoye
Jan I werd opgevolgd door zijn zoon en kleinzoon, respectievelijk Jan II en Jan III

Roomskoning Willem II op het Binnenhof

9. Aleid en Floris V

Na de dood van zijn vader was Floris V, geboren in 1254, nog te jong om over het graafschap te regeren. Floris de Voogd was de eerste die de voogdij over Floris voerde, helaas sneuvelde hij in 1257 in een toernooi. In de lijn van opvolging werd toen Aleid aangewezen. Aleid, was gehuwd met Jan I van Avesnes en werd moeder van 6 jongens en een meisje. Zij was 26 toen zij in 1258 het ruwaardschap aanvaardde. [59] Haar man overleed in 1257 en in dat jaar verloor zij haar man, broer Willem II en haar tweede broer Floris de Voogd. Floris V werd in het grote gezin van Aleid opgenomen en werd tweetalig met Frans en Diets opgevoed. Hertog Hendrik III van Brabant werd mederuwaard. Hendrik overleed echter in 1261 en in 1262 en dan wordt Aleid van Avesnes de enige ruwaard. Eerder had zij een officiële belening verkregen van Roomskoning Richard van Cornwall, buiten Floris zijn moeder Elizabeth om. De regionen Holland en Zeeland raakten hierover verdeeld en alleen de Zeeuwse edelen steunden Aleid. Ontevreden Hollandse edelen aanvaardden Aleid niet als gezagsdrager en verzochten om buitenlandse inmenging. Otto II van Gelre heeft hier wel oren naar. Hij accepteerde dit en wil de plaats van Aleid innemen. Dit gaf natuurlijk aanleiding tot ruzie. Het

[59] Een ruwaard is bestuurder namens de landheer.

komt tot een treffen en de Zeeuwen worden in Zuid–Beveland verslagen. Otto stelt hierna orde op zaken en regelt in 1269 een huwelijk voor Floris met de jongste dochter van Gwijde van Dampierre.

Aleid behoorde tot de Avesnestak en de Dampierres waren onverzoenlijk met Henegouwen. Met een huwelijk werd Vlaanderen wel tevredengesteld echter de voogdij over het verdeelde Hollandse en Zeeuwse gebied was niet eenvoudig op te lossen. De Voogd was voor zijn gebieden in Brabant en Westfalen regelmatig tot ingrijpen gedoemd en hierdoor vaak afwezig. In 1266 werd Floris meerderjarig en kon Otto na drie jaar zijn taak neerleggen. Margaretha II van Vlaanderen (1202-1280) was sinds 1244 gravin van Vlaanderen en Henegouwen door haar eerste huwelijk met een Avesnes. In 1212 huwde zij voor de tweede maal met een Dampierre in 1222. Dit zou grote problemen gaan opleveren voor de erfgenamen. Tussen haar kinderen ontstond zelfs in een succesieoorlog, omdat Margaretha de opvolging aan haar zoon Willem van Dampierre toebedeeld had. Roomskoning Willem II had de strijd over Zeeland bewesten Schelde weer flink opgestookt door Margaretha het leen Vlaanderen af te nemen wegens achterstalligheid in leenkosten. Zeeland bewesten Schelde was een leenkwestie die al sinds 1012 tot problemen aanleiding gaf en herhaaldelijk van leen wisselde. Het kwam tot een grote veldslag en het leger van Margaretha onder aanvoering van haar zoon Gwijde werd bij Westkapelle in 1253 erbarmelijk verslagen. Holland en Avesnes vormden een te grote overmacht. Gwijde zal pas in 1278 zijn moeder opvolgen, maar de pijn over Zeeland bleef bestaan. De graaf was aan beide benen invalide geraakt en hinkte voort door een afgehakte voorvoet. Halfbroer Jan van Avesnes werd erfopvolger van Henegouwen en dit werd in het verdrag van Péronne vastgelegd. Na Willem II, komt Floris V op het toneel van Holland. Wel goed bedacht maar het trouwen met Beatrix van Dampierre in 1269 bracht geen blijvende vrede. Gwijde van Vlaanderen heeft zowel aan Jan I in 1273 als aan Reinoud van Gelre in 1274 een dochter uitgehuwelijkt, begrijpelijk in de grafelijke strategie. Met de opeenvolgende oorlogen bracht dit echter maar weinig voordeel.

De vechtende partijen waren in deze periode graaf Reinald van Gelre, die meende aanspraak te kunnen maken op Limburg, hertog Jan I van Brabant en Gwijde van Vlaanderen, in de Limburgse successieoorlog. Het werd een uitgebreide confrontatie tussen (**Brabant**, Arnold van Loon, burgers van Keulen Hollandse ridders tegenover **Gelre** het graafschap Luxemburg, Limburg en de aartsbisschop van Keulen dat escaleerde in de slag bij Woeringen in 1288.

Floris V zond ridders om Brabant te steunen. Door de vele partijen kwamen families en schoonfamilies tegenover elkaar te staan. Reinoud van Gelre was gehuwd met Margaretha van Dampierre.[60] Zij was de dochter van Gwijde van Dampierre en zijn tweede vrouw Isabella van Luxemburg. Na de voor Jan van Brabant beslissende slag, kreeg hij door inmenging van de graaf van Vlaanderen, Limburg, Duisburg, Wassenberg, Herve en Sprimont en Tiel.[61] De hertog van Brabant was machtiger dan ooit geworden. Na Woeringen komen Holland en Vlaanderen niet nader.

Voor de graaf van Vlaanderen was Floris al eerder te ver in Zeeland doorgedrongen. In 1290 ontstond met Gwijde een oorlog en de gevangenname van Floris in Biervliet door Gwijde, die echter in strijd met de voornemens van hertog Jan handelde. [62] Een daad die Floris hem nooit vergeven heeft. Toch wantrouwde hertog Jan Gwijde al een aantal jaren en koos een paar jaar later de kant van de Engelse koning die hem met de wolstapel in Mechelen beloonde. Pas nadat Floris de kant van Frankrijk koos liet hij Gwijde toe in het kamp van samenzweerders om Floris uit te schakelen en naar Engeland te ontvoeren, een voornemen dat helaas met de dood van de laatste eindigde.

Floris had zich in 1294 met koning Edward verbonden samen met rooms-koning Adolf van Nassau, Gelre, Keulen en Brabant tot een Engelse Alliantie. Zijn zoon had zich zelfs met Elizabeth van Engeland verloofd en werd aan het Engelse hof opgevoed. In het zuiden koos Jan II van Avesnes strategisch voor koning Filips de Schone die steeds machtiger werd, nog niet wetende dat hij in 1299 het Hollandse huis zou erven, maar de macht van Frankrijk was in het zuiden aanzienlijk.

---

[60] Margaretha van Dampierre (niet te verwarren met haar gelijknamige halfzuster Margaretha van Dampierre, die leefde van ca. 1251 - 1285).
[61] Uytven, Geschiedenis van Brabant 107.
[62] 't Jong, 284-285 Biervliet rol Jan I en Gwijde/Floris.

Het wisselen van bondgenoot door Floris nu de Franse koning was voor zijn tegenstanders voldoende motief hem doeltreffend uit te schakelen.[63] De samenzwerende edelen waren; de Brabander Jan van Cuijk adviseur van de Engelse koning, zijn neef Gijsbrecht IV van Amstel, de Kennemer Gerard van Velsen en zijn schoonvader Herman VI van Woerden (neef van Amstel), Willem van Zaanden, Arent van Benschop, Gerard Craaijenhorst en Willem van Teylingen, gesteund door de vorsten hertog Jan I, Gwijde van Dampierre en koning Edward.

Na de moord vluchtten van Amstel en van Woerden naar Brabant. Allen ontkwamen behalve Gerard van Velsen die een verschrikkelijke doodstrijd ondervond. Samengevat waren de motieven tot de moord op Floris, belediging van zijn edelen en bondgenoten onbetrouwbaarheid wegens het niet nakomen van gemaakte afspraken. De ridders waren ondanks zijn raadsheren in het verleden door Floris ernstig gekrengd door boetes en gevangenschap. Floris was zijn belofte aan de graaf Gwijde van Vlaanderen na Biervliet niet nagekomen. Floris werd door de Rooms-koning Rudolf benoemd tot leenheer van het gebied Zeeland bewesten Schelde, tot ongenoegen van de Zeeuwse edelen en Gwijde van Vlaanderen, die Floris bij Biervliet gevangen namen). Hij beloofde het bestuur te organiseren, maar nadat hij vrijgekomen was bleef alles bij het oude. Koning Edward zag na de Frans–Engelse oorlog in 1294 de afspraken van Floris met de Franse koning als verraad. Jan I van Brabant had sinds Woeringen aan Frankrijk een belangrijke vijand en afspraken met Vlaanderen was een geschikte buffer. Sinds 1290 was de verhouding tussen Holland en Brabant goed verstoord. Brabant stond borg voor Floris na zijn vrijlating uit Biervliet, want Floris had met ondertekenen van vijf oorkondes Floris de Zeeuwse edelen teruggave van goederen land en een Baljuw toegezegd.[64] Eenmaal vrij voelde hij zich hieraan niet meer gebonden en kwam geen enkele belofte na. Om de graaf alsnog tot nakomen te dwingen hadden Vlaanderen en Brabant voor de toekomst afspraken gemaakt, maar de partijen verschilden te veel en veel gevolgen had dit niet.

10. Overzicht Gelre

Volgens de annalen [65] zijn de eerste bezitters van dit gebied edelen uit Vlaanderen. Het waren de broers Gerard en Rutger die door de Duitse keizer Koenraad II het leen van Wassenberg en de gebieden rond Kleef kregen. Wassenberg breidde zich met aangrenzende gebieden uit en kreeg de familienaam van Gerard. De heerlijkheid Kleef was in 1020 door keizer Hendrik II gesticht bestemd voor de landheer Rutger.

De graven in de periode 1100-1300

Voor de graven bestonden er voogden van de gebieden. Als een leenman regeringstaken toegewezen kreeg dan werd hij tot graaf benoemd en dit werd een officiële titel. Deze was anders dan de toegeëigende titel van de landvoogden uit de vroegere perioden. Gerhard van Gelre en Teisterband leefde rond 1053. Dirk graaf van Veluwe is overleden in 1082, Gerhard is overleden voor 1096.[66]

De vroege graven worden hieronder kort weergegeven:**Gerard de Lange** (I) (1060-1129) wordt beschouwd als de eerste echte Gelderse graaf en hij werd opgevolgd door **Gerard II** (1090-1133). Zijn huwelijk met Irmingard van Zutphen kreeg een aanzienlijke verrijking van het erfgoed met het land van Zutphen. Zoon **Hendrik I** verenigde Zutphen en Gelre in een personele unie en dit betekende dat er twee staten waren met een gezagsdrager. Hendrik wordt beschouwd als een grote bemiddelaar en weldoener. [67] In de dertiende eeuw regeerden na hem vervolgens **Otto I, Gerard IV**, **Otto II** (de Lamme) en Reinoud I (de Strijdbare).

Na de periode belegeringen en het naar het noorden terugkerende Vikingen ontstaan de Gelderse gebieden. Eenheid ontbreekt. Door toezicht van trouwe edelen een leen-

[63] Cordfuncke, 57, 58 Floris V en de Franse koning hadden in 1296 onder toezicht van trouwe edelen een leenverdrag gesloten met bondgenootschap in geval van oorlog.
[64] Roth 118-124, oorkondes en beloftes.
[65] Annalen Rodenses.
[66] Blok, 116.
[67] Blok, 183.

de onderlinge oorlogen van de landheren vormden zich vier territoria; de Veluwe, de Betuwe, Zutphen en het Overkwartier. Het laatste zuidelijke gebied bleef zeer onrustig en was moeilijk beheersbaar door invallen van omliggende landheren. Vanuit Brabant, Limburg, Duitsland en de vorstendommen Kleef, Cuyck en Gulik ontstonden berovingen en inname van land. De Gelderse graven waren niet anders. Ook Gerard de Lange trachtte zoveel mogelijk gouwen aan zijn gebied toe te voegen. Het gevolg was dat hij met de sterke buren Brabant, Holland en de aartsbisschop van Keulen geen vrienden werd en er altijd oorlogsdreiging bestond.

Noemde de leenman van Holland na zijn benoeming als leenman zichzelf graaf, de landsheer van Gelre werd in 1096 met een keizerlijk oorkonde tot graaf benoemd. Het was niet alleen de eer van de titel maar de rang bracht een niet te bedwingen behoefte zelfstandigheid te weeg. Dit hield wel in de gunst van de Duitse keizers onmisbaar was. Maar welke keizer of koning bracht het meeste voordeel? Dit was geen eenvoudige keuze want de onderlinge strijd tussen Wellfen en Staufen en hun aanhang was heftig. De leenmannen van Gelre kiezen voor de tegenkoning Hendrik IV, deze steun leverde hen de meeste winst op in de 11e eeuw. Ondanks de winst eindigde de strijd pas midden 13e eeuw.

Een voorbeeld van begunstiging is wat de 17 jarige graaf Reinoud (1271-1326) die door de Duitse keizer Rudolf verkreeg werd met noordelijke Friese gebieden. Daarnaast kreeg hij gebieden op de Veluwe, in de Betuwe en rond de rivieren. Zijn dochters huwden Boudewijn van Henegouwen en Walram II van Limburg. Zelf koos hij in 1283 voor de zieke Imgard van Limburg, maar Limburg zou hij nooit krijgen, het werd door zijn rivaal Jan I afgenomen.

Hendrik I (1117-1181), gehuwd met Agnes van Arnstein, was de eerste graaf van Gelre en Zutphen, een gebied dat door de veelzijdige handel zeer rijk was.[68] Het nog fragmentarische landschap rond het Overkwartier werd door hem zonder scrupules uitgebreid met innames van keizerlijke gebieden en noordelijk gelegen grafelijke eigendommen.[69] Het was een gevaarlijk spel maar mogelijk door de innige vriendschap met keizer Frederik Barbarossa en de onverschillige houding van Hendrik ten opzichte van zijn rivaal de bisschop van Utrecht, die geen vriend van hem was. Roermond werd vervolgens de hoofdstad van het Overkwartier. Hij was vader van twee zonen en drie dochters. Adelheid huwde Gerard van Loon de vader van Lodewijk die in de dertiende eeuw aanspraak maakte op Holland en zelfs een oorlog begon.

Otto I (1150-1207) zoon van Hendrik I verwierf eveneens belangrijke handelsplaatsen waardoor het gehele Veluwegebied in zijn bezit kwam en het werd een zeer welvarend land. Zutphen kreeg omstreeks 1192 stadsrechten. De dochter van de paltsgraaf van Beieren, Richarda trouwde hij in 1185 en kreeg geen onbelangrijke bondgenoot. Otto schuwde de strijd niet. Hij nam deel aan de derde kruistocht, maar bij terugkeer verzette hij zich tegen zijn bondgenoten de graven van Holland en Brabant en steunde Lodewijk van Loon in de oorlog tegen graaf Willem I.

In 1203 overleed Willems broer graaf Dirk VII (1190-1203). Dirk's echtgenote Aleid wilde dat hun dochter en enig kind Ada de nieuwe gravin werd. Direct na de dood van Dirk VII liet zij daarom haar dochter Ada trouwen met graaf Lodewijk van Loon. Willem I accepteerde dit niet omdat hij zichzelf graaf van Holland beschouwde. Onvermijdelijk volgde een strijd tussen de familieleden en hun volgelingen. Deze strijd is beschreven als de 'Loonse Oorlog'.

Graaf Otto waande zich almachtig dankzij de steun van de zoon van de overleden Frederik Barbarossa. Graaf Hendrik had deze brutaliteiten al eerder getoond. Hendrik VI op zoek naar bondgenoten ondernam niets tegen de gebiedsuitbreiding van Gelre ten koste van de leengebieden. Toch ontstond er een wending. Een strijd met de bisschop van Utrecht gesteund door Brabant, met een aanval op het Nedersticht liep slecht voor Otto in 1200 want het kostte hem Deventer en Zutphen.[70] Zijn eerste zoon Hendrik was verloofd met Ada van Holland, dochter van Dirk VII. Door voortijdig overlijden komt het niet tot een huwelijk en zij trouwde Lodewijk van Loon met grote gevolgen. Dochter Aleid

[68] Anderen noemen Otto I de eerste graaf van Gelre en Zutphen, wegens het verlenen van stadsrechten. Hendrik had Zutphen geërfd van zijn moeder.
[69] Het Overkwartier werd ook Opper-Gelre genoemd en was de naam voor het zuidelijkste deel van de Gelderse gebieden, na 1713 verviel deze naam.
[70] Hellinga 49.

trouwde Willem I van Holland. Zoon Otto werd bisschop van Utrecht en was een aantal jaren een grote steun voor hem.Otto van Gelre was vader van 3 zonen en vier dochters die hier verder niet genoemd worden.

Afbeelding Gerard IV en Margaretha van Brabant begraven in de Munsterkerk te Roermond

Graaf Gerard 1185-1229, een geslepen vorst en niet anders dan zijn lotgenoten in die tijd. Na het verliezen van de slag bij Bouvines keerde hij zich van de Duitse keizer Otto IV af en steunde de nieuwe keizer Frederik II. Hij trouwde in 1206 de dochter van Hendrik I van Brabant en kwam zo nader in de cirkel rond het Hollandse gravenhuis. In de strijd in 1227 om de bedreigde leen-gebieden in Groningen behorende tot de bisschop van Utrecht onder de naam het Sticht, verleende Gerard steun door op te trekken met een groot leger Hollandse ridders. Was eerst de relatie van Gelre met de bisschop van Utrecht jarenlang een strijd, dit werd geheel anders toen zijn broer Otto I van Gelre daar de mijter droeg. Zijn broer deelde hem in de opbrengsten van Veluwse landerijen. Het Sticht leek aanvankelijk een rustig leengebied van de Duitse keizer, echter een van de prefecten Burggraaf Rudolf van Coevorden, breidde zijn macht steeds meer uit en vormde een forse tegenstander met Groningers en Drentenaren. De aanvallende ridders en de bisschop leden een smadelijke nederlaag bij de Ane. de Drentenaren lokten de krijgslieden het moeras in van waaruit ontsnappen niet meer mogelijk was. Bisschop Otto II van Lippe werd vermoord, Amstel en Gelre werden gevangen genomen en Diederik van Kleef kon ontkomen. Gerard werd vrijgelaten om aanwezig te zijn bij de keuze van een nieuwe bisschop in Utrecht. Hij had beloofd dat hij weer in gevangenschap terug zou keren, maar eenmaal op zijn burcht vervloekt hij de noordelijke ongelovigen. Gepijnigd door zijn zware verwondingen was hij uitgeput en keerde niet terug. In 1229 overleed Gerard na de slag om Zutphen. Hij werd naast zijn vrouw begraven in Roermond. De nieuwe bisschop Wilbrand van Oldenburg trok weer ten strijden en Rudolf van Coevorden zou een volgende strijd gaan verliezen, want deze overmacht was te groot. In 1230 werd Rudolf verzocht voor een vredesoverleg naar kasteel Hardenberg te komen. Aarzelend gaf hij hier gevolg aan en het bleek een verraderlijke val. Het eindigde in een gevangenname van hem en zijn gezelschap die gevolgd werd door een gruwelijke dood, het radbraken. Het lijk ten toon gesteld aan het volk werd een afschuwwekkend voorbeeld voor ongehoorzaamheid. De kinderen van Gerard en Margaretha hadden een bijzondere levensloop. Zoon Otto overleed als baby, Hendrik werd bisschop van Utrecht, Margaretha trouwde Willem van Gulik, haar zuster Richardis trouwde eveneens Willem van Gulik. De vraag is nog steeds wie de moeder is van de elf wettige kinderen die beschreven zijn.

Bisschop Otto II van Lippe spreekt de banvloek uit over Rudolf van Coevorden, die de Stichtse gebieden aanvalt.

Otto II de Lamme, (1214-1271)

begon zijn regeerperiode over Gelderland en Zutphen op 15 jarige leeftijd. In 1240 huwde hij Margaretha van Kleef, 11 jaar later**.**

Graaf Otto II had het moeilijk vanwege een horrelvoet. De klompvoet en zijn overeenkomstige tred gaven hem de bijnaam de Lamme. Desondanks was hij een goed bestuurder. In zijn begin periode was hij een vechtersbaas, hij zocht gewapende conflicten met de bisschoppen van Munster en Paderborn en enkele Duitse graven. [71] Later kreeg hij meer de rol van bemiddelaar. De Gelderse graaf was tevens een vernieuwer en goed bestuurder vele woonsteden werden tot stad verheven. [72] Hierdoor kreeg hij een nieuwe naam de Stedenstichter. Gelre kon de gebiedsuitbreiding naar het westen en noorden uitbreiden dankzij de invloedssfeer van de graven van Kleef, die de voogdij over vele kerkelijke goederen en instellingen bezaten en leningen gaven.[73] De Nederrijngebieden verkreeg hij desondanks niet en er ontstond hierover een oorlog met de graven van Kleef. Na elf jaar huwelijk overleed Margaretha in 1251. Twee jaar later trouwde hij een dochter van een Franse graaf, Filippa de Dammartin. Een van zijn dochters Margaretha zal met Diederik VIII van Kleef trouwen.

Diederik IV of VI van Kleef 1201-1260

Het Gelderse Overkwartier bleef gescheiden door links het land van Cuijk en rechts het graafschap Kleef.

Otto is ook bekend geworden door zijn relatie met het Hollandse huis. Een voorbeeld hiervan was de georganiseerde kruistocht tegen de Stedingers, woonachtig in het gebied tussen Eems en Weser. Een massaal leger van ridders uit Vlaanderen, Holland, Brabant, Kleef en Gelre trokken op en vernietigden de goddeloze opstandige bevolking, Stedingers, die de kerkelijke belasting negeerden[74]. De doodstraf volgde voor meer dan zesduizend inwoners, de rest werd verbannen.

Otto II is in 1261 voogd van de jonge Jan I van Brabant. Een ander niet onbelangrijk feit was zijn ruwaardschap over de minderjarige Floris V, nadat hij voogdes Aleid met de haar steunende Zeeuwse ridders had verslagen bij Reimerswaal in 1263.

Aleid trok zich terug aan de Schie, eerder had zij Dordrecht verloren. Door zijn ingrijpen in Zeeland was de reeds lang bestaande twist met Vlaanderen wat afgevlakt en later zou dit zelfs uitmonden op verzoening door een huwelijk met Beatrijs en Floris V.

---

[71] Graven van Tecklenburg en Ravensberg.

[72] Hij heeft 29 plaatsen stadsrechten verleend waaronder Arnhem, Roermond , Harderwijk, Grave, Lochem , Doetinchem, Montfoort Doesburg.

[73] Schiffer 59 (het hertogdom Gelre)

[74] Stedingers was de naam van een Fries volk dat leefde tussen de Eems en de Wezer en nooit echt het christendom had aanvaard.

Otto had veel te stellen in zijn Gelderse gebieden en moest voortdurend opstanden vanuit Brabant weerstaan. De kroon van Roomskoning paste hem daarom ook niet. Toen de macht van keizer Frederik II sterk afnam steunde hij Willem II in zijn voorbereiding voor het keizerschap met een lening van 16.000 mark zilver.[75]

Zegel Otto II bron Gelders Archief

Het feit dat hij een in de loop der tijd een krachtig bondgenoot van Brabant en Holland werd resulteerde in de vorming van stabiele Gelderse grenzen Met de eenwording van de gebieden kon zich in de 14e eeuw een passend hertogdom gaan vormen.[76]

Van de Gelderse graven was hij het meest verbonden met Brabant, Holland en de verdeelde gebieden van Neder-Lotharingen, heerlijkheden en Westfalen en Keulen.

Zijn zoon **Reinoud I** was een krijgshaftig man, hij droeg de naam "De strijdbare " en leefde ondanks zijn veelvuldig vechten van 1271-1326. Reinoud eerst gehuwd met Irmgard van Limburg, zag de ondanks de aanspraak de Limburgse gebieden hem niet toekomen, want die werden door haar oom doorverkocht aan Jan van Brabant. Voorbarig genoeg had hij zich al graaf van Gelre en Limburg genoemd. De oorlogen waarin Reinoud deelnam waren; d**e Limburgse successieoorlog** in 1283, waarin Gelre met Kleef, Limburg, het Keur Keulen (de bisschop) en Luxemburg tegen Brabant vocht. De vrije Rijksstad Keulen, Berg, Hessen, Bourgondië, Loon en Holland (Floris V) waren bondgenoten van Jan I. Verder de belangrijke **slag bij Woeringen** in 1288. Dit conflict werd een ramp voor Gelre door de vele verwoestingen in het graafschap. De jaren van vijandschap en vechten die hieraan vooraf gingen leidden tot een onvermijdelijke slag die tenslotte door de aartsbisschop van Keulen met zijn tolheffing veroorzaakte.

Brabant met de bondgenoten Loon en de burgers van de vrije rijksstad Keulen bevochten de zware tolheffing van de aartsbisschop Siegfried van Keulen die hij vanuit het slot bij Woeringen de handelsschepen had opgelegd. In 1288 kwam de beslissende slag de climax in het langlopende conflict dat om Limburg begonnen was. Gelre, Luxemburg en de aartsbisschop werden smadelijk verslagen. Eerst had Reinoud zijn aanspraken op Limburg nog aan Luxemburg verkocht, maar na de slag wint hij Limburg niet terug zal het aan Jan van Brabant toekomen. Jan I van Cuijk vocht mee voor Brabant, de graaf van Gulik deelde daarna Overkwartier als buit in tweeën. Floris V vocht niet mee, Van Arkel wel. Reinoud wordt gevangen genomen en naar Leuven vervoerd. Een zware losprijs werd hem als straf opgelegd. Het kostte hem vier kastelen en de stad Tiel. Nadien was er van zijn rijkdom weinig meer over. Berooid zocht hij naar oplossingen een huwelijk kon uitkomst bieden. Het steeds machtiger wordende Vlaanderen leverde Reinoud zijn tweede vrouw Margaretha van Dampierre eind 13e eeuw en Reinoud moest zich schikken in vrede. Zijn rijke schoonvader leende hem vijf jaar veel geld en vroeg Gelre en Zutphen als onderpand. Na aflossing van de schuld zou het weer zijn eigendom worden. Reinoud eindigde helaas krankzinnig door godsdienstwaanzin in 1326 nadat hij zes jaar in een kerker in kasteel Montfort door zijn eigen zoon Reinoud II was opgesloten. In 1318 was hij al afgezet.

[75] Hellinga, 63.
[76] In 1339 een hertogdom.

Reinoud I geeft zich over bij Woeringen en zwaait met de veer.

Gelderse steun bij de opstand der Kennemers

De Kennemer kleinere graven dienden in oorsprong de leenheren uit Friesland. Hun taak was de kust te verdedigen tegen de invallende Noren. Hoewel zij lokaal zeer veel macht hadden bleven zij na de overname van het leengebied Kennemerland en Rijnland door de Hollandse graven aan hen ondergeschikt. Het Kennemervolk voelde zich ondanks de door hen geëerde leenheer de graaf van Holland achtergesteld en verarmd door de aan hen opgelegde grondbelasting. De bevoorrechte Kennemer adel wist de boeren behoorlijk uit te buiten, maar de boeren bleven hun vorst trouw. Toen Floris V verslagen werd door de West-Friezen in 1272 kwamen zij in opstand en richtten zij zich op het gehate Sticht en Haarlem. De ingesloten Kennemer adel werd bevrijd door een leger van de graaf van Gelre met de Utrechtse en Hollandse ridders.

In de veldtocht tegen de West-Friezen in 1282 kreeg Floris uitgebreide steun van Gelre en Cleef. In 1282 is Floris V hierdoor in staat de Westfriezen te onderwerpen. De graaf sluit hiermee een lange periode van oorlog af en richt zich op de aangrenzende gebieden en Engeland.

11. Limburg

In de elfde eeuw is Limburg gevormd als een leen van Neder-Lotharingen. De Limburgse hertogen zetten zich langdurig in voor de kruistochten. Graaf Udo van Limburg is de stamvader (1064-1078), daarna volgen Hendrik I en Walram I als hertogen. De hertogstitel van Hendrik II verviel aan Godfried van Brabant en dit was een grote belediging. De kleinzonen die volgden waren nu maar graven.

Dit waren geen krachtige heersers Walram III, 1221-1226, steunde eerst de Staufen, daarna de Welf Otto IV en vervolgens Brabant tegen Gelre. Walram IV, huwde Hedwig van Meissen, dochter van Diederik van Kleef en zij kregen een dochter Irmgard. Door het huwelijk met Graaf Reinald en Irmingard erfde Gelre Limburg, maar beiden stierven kinderloos en de rechten kwamen toe aan Adolf van Berg. Hij verkocht Limburg aan de hertog van Brabant en een oorlog om Limburg was niet te vermijden. Aanvankelijk streden lokale graafschappen met Brabant en Gelre om het gebied, na enige tijd mengden de Fransen, Hollanders en Vlaanderen zich in de strijd. Na vijf jaar eindigde de successie oorlog in een overwinning van hertog Jan in de slag bij Woeringen en Limburg werd Brabants bezit na de vrijlating van de veramde Reinald I van Gelre in 1289.

Heraldisch kent Limburg een rode klimmende leeuw, met kroon en een dubbelstaart die door Walram III ontworpen is. Luxemburg kent een rode leeuw met een staart.

12. Vlaanderen en de banden met Holland en Frankrijk

Vlaanderen had leengebieden onder twee koninkrijken. Door huwelijk waren er verbintenissen met Holland uit het verleden met Robert de Fries, maar een terugkerend geschil om het vruchtbare land tussen de Bornisse (bij Geervliet) en Hedensee verstoorde telkens de relatie tussen Holland en Vlaanderen. [77] Walachrae (vnl. Walcheren) heette het zuidwestelijk leengebied van de graaf van Vlaanderen, Boudewijn IV, dat hem door keizer Hendrik II was verleend. Zeker zo niet bedoeld maar het bleef een eeuwenlang twistgebied met de Hollandse graven die Schouwen en de noordelijke gebieden in leen bezaten.

[77] Blok, 144.

Periode van de Boudewijnen in Vlaanderen 862-1119.

In het door oorlogen en Vikingen geteisterde Karolingische deelrijk ontwikkelde zich vanuit leengebieden het toekomstige Vlaanderen. Boudewijn met de IJzeren Arm de eerste belangrijke vorst krijgt een uit te breiden gebied rond Brugge de 'pagus Flandreses' een gouw in het Karolingisch gebied (840-870). Lotharingen is zijn tegenpool en is niet gediend van een machthebber naast zich.

Hertog Giselbert van Lotharingen minacht de Vlaamse graaf Boudewijn met de IJzeren Arm wegens het verkregen land. Jean Léon Huens. (De Geïllustreerde geschiedenis van Vlaanderen)

Zijn opvolgers krijgen een graafschap dat loopt van het zuidwestelijk Scheldegebied tot voorbij Rijsel diep Frankrijk in. De toegewezen leenman was graaf van Rijks-Vlaanderen voor het Duits leen en van Kroon-Vlaanderen voor het Frans leen. Zo als eerder beschreven ontstonden in het oosten uit de graven van Leuven de hertogen van Neder-Lotharingen en later de hertogen in de Brabantse gebieden. Met Luik vormen zij de grote drie in het zuiden. Boudewijn V de zevende graaf (1013-1067) bestuurde het gebied tussen Schelde en Dender; Rijks-Vlaanderen genoemd. Boudewijn V (genaamd De Grote) was gehuwd met Adela van Frankrijk en in het huwelijk kreeg hij twee zoons en een dochter. De oudste Boudewijn VI huwde Richilde van Henegouwen en nam dit gebied in.

Robert de Fries was de tweede zoon van Boudewijn V. Hij huwde de weduwe van Floris I van Holland en was graaf-regent van Holland van 1063-1070. Henegouwen voorheen een gouw bestond tot 957 en werd in de jaren gevormd tot de mark Valencijn. In 1071 werd dit verenigd met Bergen en Chèvres onder de naam Henegouwen.[78] Robert de Fries erfde geheel Rijks Vlaanderen van Gertrudis de weduwe van graaf Dirk V. In 1070 stierf Boudewijn VI van Mons, graaf van Henegouwen en Vlaanderen, zijn weduwe Richildis verzekerde zich toen van Henegouwen. Vlaanderen had liever een andere leenheer. Met Vlaamse steun verjaagde Robert Richildis en werd graaf van beide gebieden. De opperste leenheer Hendrik IV greep in en bepaalde dat de gebieden gescheiden moesten blijven en Richildis Henegouwen weer in bezit kreeg.

[78] Eerder was het Hollandse huis al verbonden met Vlaanderen door het huwelijk van Dirk II en Hildegard van Vlaanderen in 948.

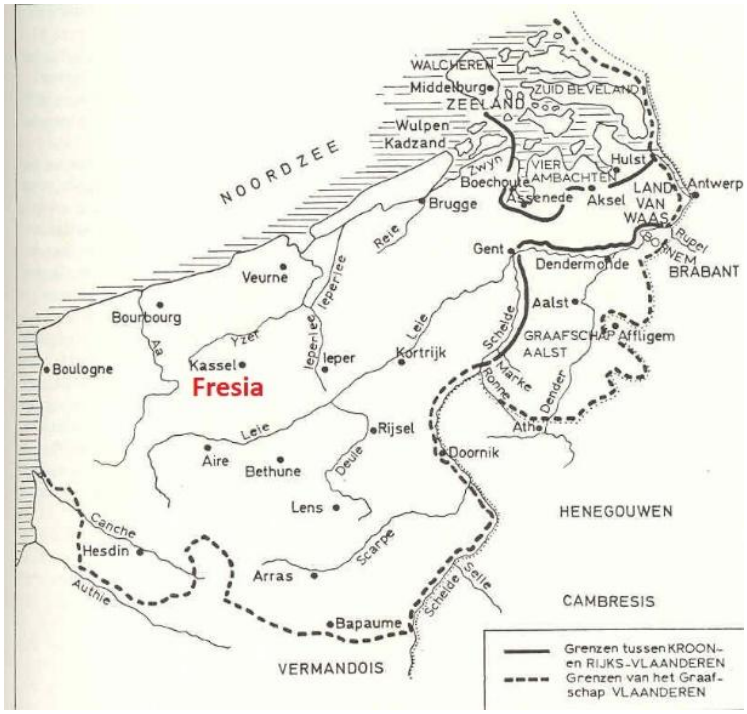

In Rijks-Vlaanderen de omstreden gebieden bewesten Schelde. Rijks Vlaanderen vroeger Fresia geheten.

Bron : Nijhoff's geschiedenislexicon, p. 317,

Het huis van de Elzas

Na Boudewijn VII eindigde in 1119 lange tijd het huis Vlaanderen tot 1194. Diederik van de Elzas kleinzoon van Robert de Fries werd de rechtnamige erfgenaam. (1128-1168)

Zijn zoon Philips van de Elzas (1168-1191) was de eerste Vlaamse graaf die in zijn wapenschild de zwarte klimmende leeuw met rode nagels zonder kroon voert. Wie Gent bezoekt ontmoet al heel snel het door hem gebouwde Gravensteen in het centrum van de stad. Vlaanderen werd vijf en tachtig jaar door het huis Elzas met Diederik zijn zoon Filips en zijn dochter Margaretha geregeerd, nadat Boudewijn VII kinderloos stierf. Korte tijd was het Deense en Normandische huis betrokken in de opvolging en ook in deze periode was de invloed van de Franse koning Lodewijk VI nadrukkelijk aanwezig. Frankrijk bezorgd over toenemende Engelse invloed drong sterk door in het landsbestuur in Vlaanderen en Lotharingen in de 12^{e} eeuw.

De zoon van Margaretha I van de Elzas en Boudewijn V van Henegouwen is de beroemde kruisvaarder Boudewijn IX van Constantinopel, keizer van het Latijnse keizerrijk en graaf van Henegouwen, Vlaanderen en Zeeland. Zijn vader Boudewijn V van Henegouwen had zich zichzelf ook als graaf van Vlaanderen met de naam Boudewijn VIII uitgeroepen. Boudewijn IX is na een ontvoering in Adrianopel in 1205 vermoedelijk vermoord en hij werd opgevolgd door zijn oudste dochter Johanna van Constantinopel (1205-1244) en zij trouwde met Ferrand van Portugal. Na de slag bij Bouvines waar Vlaanderen en Frankrijk tegen elkaar streden gaat de Franse koning ingrijpen in de toekomst van Margaretha om een tweede leenbreuk van Ferrand te voorkomen. De Portugees had leenhulde gebracht aan de Engelse koning Jan en dit was een onverteerbare zaak voor koning Lodewijk VI. Hij dwong Johanna tot troonsafstand en Margaretha volgde haar in 1244 op. De Franse verdediging was hiermee verzekerd, maar er ontstonden grote familieproblemen over de erfrechten tussen de verschillende zoons met verschillende vaders. Haar eerste huwelijk met Burchard

van Avesnes en na de scheiding met Willem van Dampierre ontstaat er bij de kinderen een grote strijd over de rechten van opvolging in de twee graafschappen.[79] Uiteindelijk komt het tot een Vlaams Henegouwse successieoorlog waarin de Franse koning in 1246 arbitreert en Gwijde van Dampierre toewijst en Jan van Avesnes Henegouwen.

In Rijks-Vlaanderen de Franse leen van Margaretha ontstonden conflicten met Floris de Voogd, en Roomskoning Willem II over de Zeeuwse gebieden. Een oorlog breekt uit en haar zoon Guy van Dampierre werd bij Westkapelle in 1253 door een sterk leger van Holland en Henegouwen vernietigend verslagen. Daarna wordt Zeeland een volledig leen van Holland. De twist over dit gebied zal nog jaren voort duren. Margaretha deed tenslotte in 1278 afstand van haar grafelijke rechten te gunste van Gwijde. Tot 1405 is Vlaanderen onder beheer van het huis Dampierre gebleven, begin veertiende eeuw gaat Henegouwen door huwelijk over naar het huis Beieren.

De woelige periode van de 12e en 13e eeuw heeft grote graafschappen gevormd die steeds meer loskwamen van hun leenheer in het Duitse Rijk en uiteindelijk kregen zij volledige zelfstandigheid. Dit werkstuk heeft slechts op de belangrijkste gebeurtenissen de aandacht kunnen vestigen, globaal gezien lijkt het wel of er nooit vrede was in de landstreken. De twee eeuwen oorlog is ook te veel voor een Nieuwsbrief om samen te vatten en nog preciezer uit te werken.

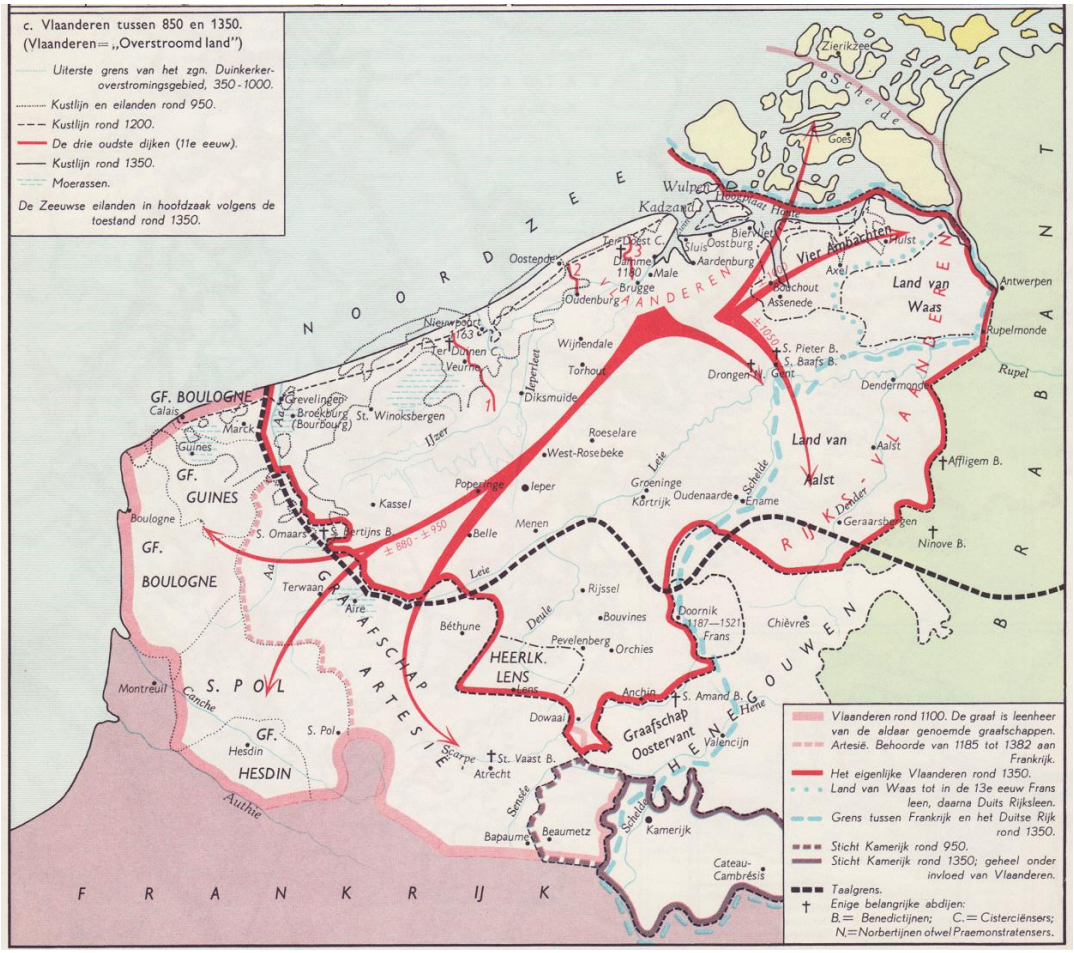

De uitbreiding van Vlaanderen tussen 850 en 1350 uit: Vermaseren Atlas

[79] Op tienjarige leeftijd huwde Margaretha Burchard van Avesnes. De paus verklaarde het huwelijk met de gewijde subdiaken ongeldig. Johanna werd op zesjarige leeftijd naar Parijs gebracht en stond sterk onder Franse invloed, die wilde voorkomen dat zij een Engelse prins zou trouwen.

Literatuur

de Beke, J. *Chronographia Johannis de Beka*, tot 1346, 119-120 Ridderslag Graaf Willem II.

Blok, P.J. *Geschiedenis van het Nederlandsche volk.* Deel 1, (Leiden 1923).

Burgers , J.W.J. *De Rijmkroniek van Holland en zijn auteurs* (Hilversum 1999).

Burgers, J.W.J. Holland omstreeks 1100. De 11e eeuwse transformatie van het Westfriese graafschap, Holland Historisch Tijdschrift 31-4/5(199) 199-209.

Bijsterveld, A- J, *De Kroniek van de hertogen van Brabant*, door Adrianus Barlandus,('s-Hertogenbosch 2004).

De Boer, D.E.H. en Cordfuncke, E.H.P. , *Graven van Holland*, (Zutphen 2010).

Cordfuncke, *E.H.P. Floris V, een politieke moord in 1296,* (Zutphen 2011).

Duby, *G. De zondag van Bouvignes*, (Amsterdam 1988).

Essink, H.B.M. *Een onderzoek naar absolute rechten van de heren van Cuijk* (Grave 1967) Anna van Egmond-reeks nr. 1.

Evers, M., *Het hertogdom Gelre*, (Utrecht 2003).

Jan Fels - Brood P., Delen K. (2003). *Het Vaderlandse Geschiedenis Boek.* Zwolle:Waanders Uitgevers.

Graaf, de . R. *Oorlog om Holland* (Hilversum 2004).

Hellinga, G.H. *Hertogen van Gelre, middeleeuwse vorsten in woord en beeld* (1021-1581) (Zutphen 2012).

Janse, *A. Ridderslag en ridderlijkheid in Laatmiddeleeuws Holland, BMGN 113 112:317-335.*

t'Jong, H. *De dageraad van Holland* Utrecht 2018).

Kok de, H. *Het grote geschiedenisboek van Vlaanderen*

Kruisheer, J.G. De oorkonden van de graven van Holland tot 1299, (den Haag 1971).

Dr. Kees Nieuwenhuijsen de afstamming van de Hollandse graven, Artikel gepubliceerd in De Nederlandsche Leeuw 126-2, 2009, p. 29 - 39. Website De Nederlandsche Leeuw.

Nieuwenhuijsen, K., Het ontstaan van het graafschap Holland, Holland Historisch Tijdschrift 50-04(2018) 217-226.

Oostrom, van, F., *Maerlants Wereld* (Amsterdam 1997).

Roth, D.L. *Ene stille waarheyt van sware dingen*, (Delft 2007).

Uytven, van R. e.a. *Geschiedenis van Brabant van het hertogdom tot heden* (Leuven 2004).

Schoute, R. en Ballemans, H. Historsch Gelre van 1020 tot 1814 profielwerkstuk 2013/2014 Reg. Archief Nijmegen.

Spiegel, van der, R. Historisch Tijdschrift 39ste jaargang nummer 2, (Hilversum 2007).

Veen, ter, K., *De tempeliers. Afrekening met een legende,* (2001 Soesterberg).

Vriend, de, S. de Vries, *Elzeviers Historische Schoolatlas* (Amsterdam / Brussel 1963).

Jaarboek voor middeleeuwse geschiedenis II, (Hilversum 2008).

Afbeeldingen

1. Floris II, Dirk VI, Floris II, Dirk VII, Jacob Cornelisz. Van Oostsanen 1518 Rijksmuseum, p.6.
2. Kaart West Friesland 9e en 10e eeuw, p.8.
3. West Friesland na de stormvloed 1014, Vermaseren Atlas algemene en vaderlandse geschiedenis, blz. 76, p.9.
4. Afbeelding Floris IV (gekleurde plaat naar Hendrik Halma 1725), p. 9.

5. Ridderslag Willem II, Reinier Vinkeles 1794, p. 10.
6. Overzicht Nederland 10e eeuw, Brinkman, p. 12.
7. Dirk III verslaat Godfried hertog van Lotharingen, Barend Wijnveld 1835-1897, p. 13.
8. Kaarten Verdeling Karolingische Rijk, p. 15.
9. Lotharingen 10e eeuw, p. 15.
10. West-Frisia, p. 15.
11. Hertog Hendrik I van Lotharingen en Jan I van Brabant, p. 16.
12. Godfried I, p. 17.
13. Ridderslag Jan I van Brabant en broer Godevaert, KB. Brusselms. IV 684 f.43r, p. 18.
14. In de slag bij Bouvines strijden koning Filips II en Otto IV tegen elkaar. Miniatuur uit de *Grandes Chroniques de France*; Paris Bibliothèque nationale de France, Ms. fr. 2813, fol. 253v), p. 19.
15. Ada van Holland, Haarlemse gravenportretten, p. 21.
16. Keizer Otto IV bron: Kunstschätze aus den Sammlungen des Königlichen Hauses zu Hannover, Katalog 55, 1839, p. 21.
17. Ruiterzegel van Willem I, p. 22.
18. Keizer Hendrik IV, p. 22.
19. Slag bij Bouvines, bron niet bekend, p.23.
20. Graf Hendrik I te Leuven, p. 24.
21. Wapen Brabant, p.24.
22. Machteld van Brabant, p.24.
23. De heilige Elizabeth, p. 27.
24. Hendrik II van Brabant, Adriaan van Baerland, Jan Moretus, Plantijnse Drukkerij Ductum Brabantiae chronica, 1 januari 1600, p. 27.
25. Willem II, Roomskoning, p. 27.
26. Hendrik III, Adriaan van Baerland, Jan Moretus, Plantijnse Drukkerij Ductum Brabantiae chronica, 1 januari 1600, p.28.
27. Kaart Zeeland beweste en beoosten Schelde. Copywright Henk t'Jong, p. 28.
28. Wilhelminabrug – Den Bosch standbeeld Hertog Hendrik I ,p. 29.
29. Miniatuur onthoofding van Maria, Brabantse Yeesten, 14e eeuwse rijmkroniek, p. 29.
30. Hertog Jan I, p. 30.
31. Willem II op het Binnenhof, p. 30.
32. Kaart Gelre, p. 33.
33. Familiegraf Leuven Brabant te Roermond, p. 34.
34. Bisschop Otto II spreekt de banvloek uit over Rudolf van Coevorden, die de Stichtse gebieden. Aanvalt, p. 35.
35. Diederik VI van Kleef fantasietekening, p. 35.
36. Zegel Otto II Gelders Archief, p. 35.
37. Reinoud I geeft zich over bij Woeringen met een veer in de rechter hand, bron onbekend, p. 37.
38. Lotharingen contra Vlaanderen. Jean Léon Huens, (De Geïllustreerde geschiedenis van Vlaanderen) p. 38.
39. Kaart *Bron* : Nijhoff's geschiedenislexicon, p. 317, p. 39.
40. Philips van de Elzas De Leeuw van Vlaanderen, uit *Flandria illustrata*, (1641), p. 39.
41. Vlaanderen uit: Vermaseren Atlas algemene en vaderlandse geschiedenis 1968, blz. 76, p. 40.

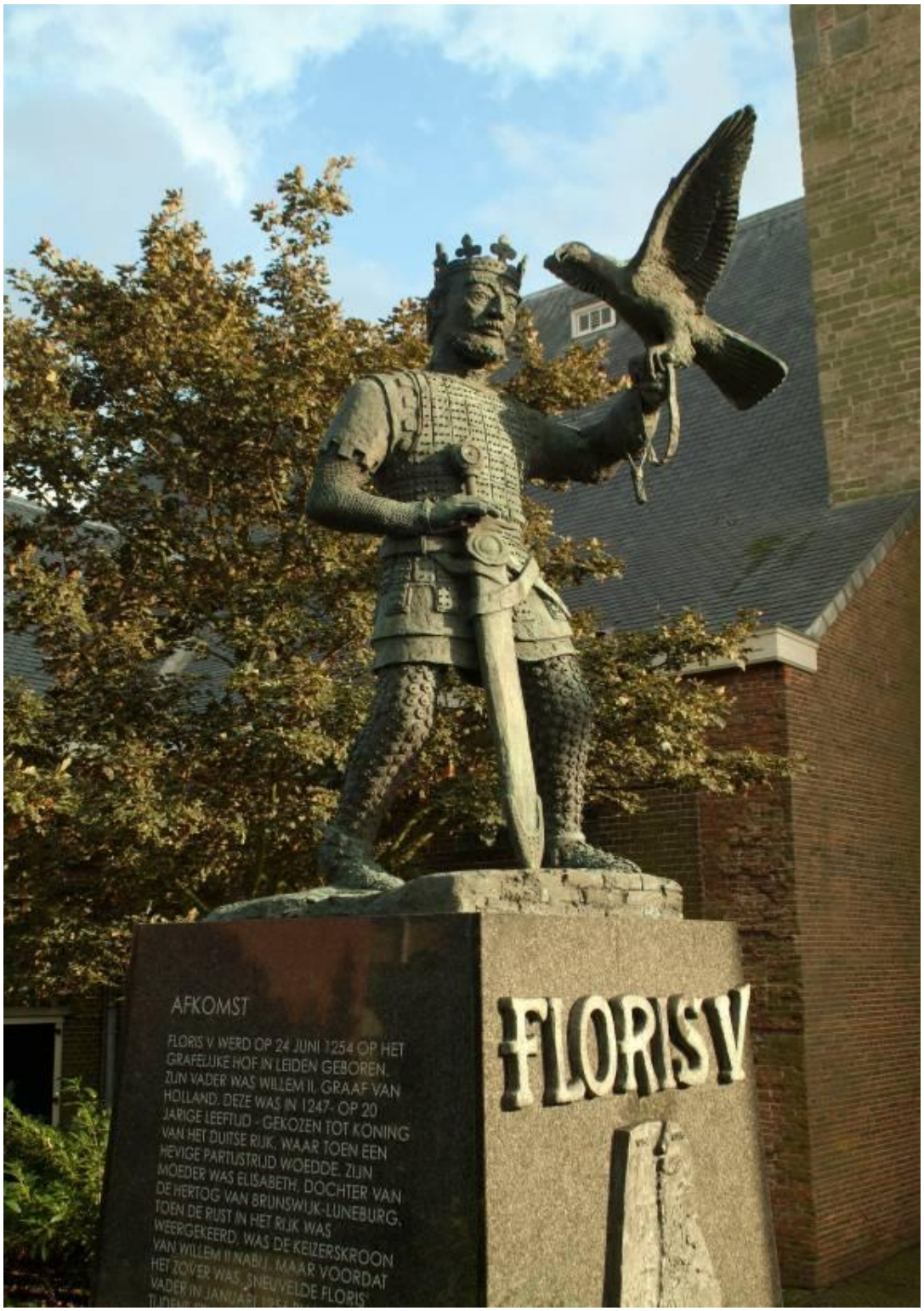

Standbeeld Graaf Floris V van Holland
Kerkstraat / Burgemeester Koomansplein, Rijnsburg, Gemeente Katwijk
Geplaatst in 2001 en ontworpen door Carel Frauenfelder Rd SJ (* 1944 - † 2010)
(Foto: Ruurd Wijnands)